

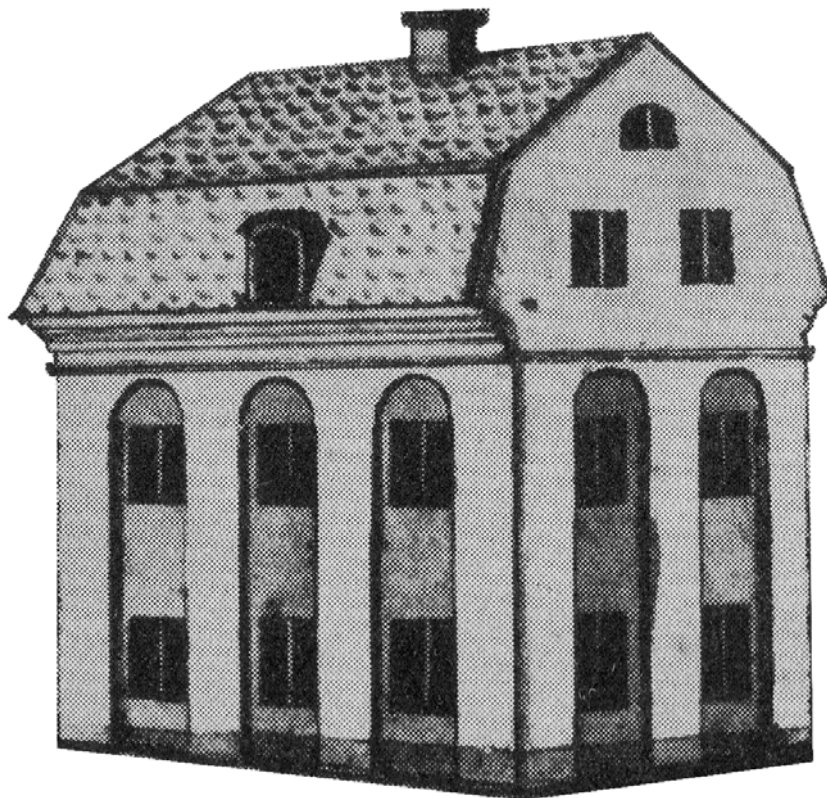
Arkeologisk schaktningsövervakning

Verelius källare, en källarglugg i Åsgränd

och andra lämningar från historisk tid som framkom i samband med schaktningar för fjärrvärme i området runt Övre Slottsgatan

Kv Slottet, Gropgränd, Kyrkogårdsgatan, S:t Olofsgatan, Åsgränd och Övre Slottsgatan
Uppsala stad
Uppland

Linda Qviström

UPPLANDSMUSEET

Arkeologisk schaktningsövervakning

Verelius källare, en källarglugg i Åsgränd

och andra lämningar från historisk tid som framkom i samband med schaktningar för fjärrvärme i området runt Övre Slottsgatan

Kv Slottet, Gropgränd, Kyrkogårdsgatan, S:t Olofsgatan, Åsgränd och Övre Slottsgatan
Uppsala stad
Uppland

Linda Qviström

Omslagsbild: Olof Verelius hus före 1800, efter Herdin 1932. Här är bilden beskuren. Den återfinns i sin helhet i figur 26.

Rapport 2006:25, arkeologiska avdelningen

Planer och renritning: Linda Qviström. Norr är uppåt i bild om inget annat anges.

Foto: Linda Qviström om inget annat anges.

Allmänt kartmaterial: Copyright Lantmäteriverket. Medgivande 507-98-3212

© Upplandsmuseet, 2006

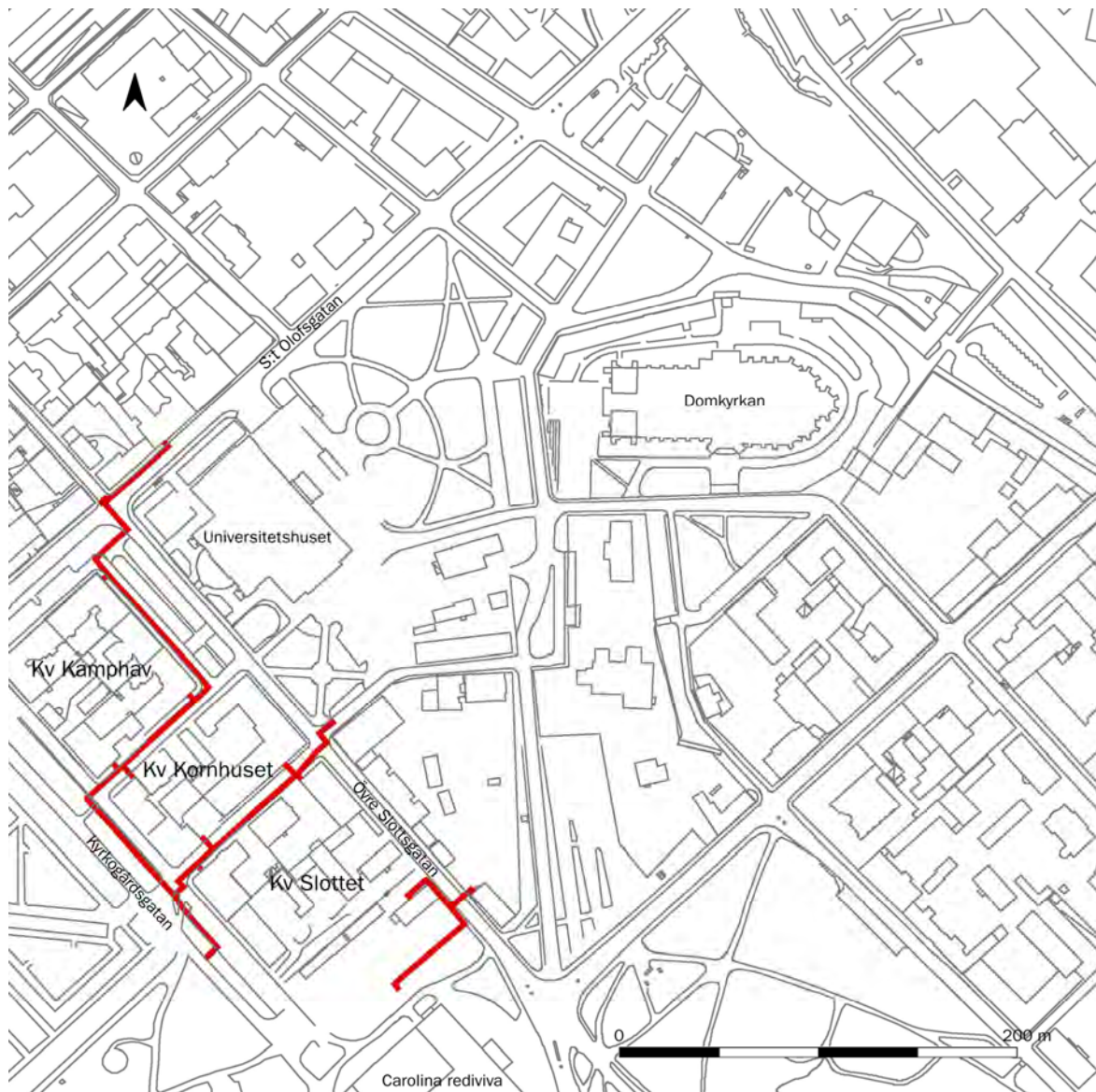
Upplandsmuseet, S:t Eriks gränd 6, 753 10 Uppsala
Telefon 018 – 16 91 00, telefax 018 – 69 25 09
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Inledning	6
Bakgrund	7
Arkeologiska iakttagelser	7
Före 1600-talets reglering	8
Efter 1600-talets reglering	9
Kamphavet	10
Kyrkogårdsgatan – stadsgränsen	10
Undersökningens genomförande	12
Undersökningsresultat	12
Schakt I – Norr om Carolina Rediviva	12
Schakt II – Kyrkogårdsgatan	15
Schakt III – Åsgränd	16
Schakt IV – Gropgränd	18
Schakt V – Övre Slottsgatan 2, Geijersgården	19
Schakt VI – S:t Olofsgatan	20
Schakt VII – Övre Slottsgatan närmast S:t Olofsgatan	21
Schakt VIII – Åsgränd öster om Övre Slottsgatan	22
Schakt IX – Övre Slottsgatan 1	22
Schakt X – Martin Luther Kings plan	22
Schakt XI – Övre Slottsgatan 14	22
Föremålsfynd	26
Keramikkärl	26
Byggnads- och inredningsdetaljer	27
Övriga föremålsfynd	28
Sammanfattande tolkning	29
Inledning	29
Schakt I och V – Brandlager och Geijersgården	29
Schakt II – Odlinglager utanför stadsgränsen	30
Schakt III – En källarglugg i Åsgränd	30
Schakt IV – Gatubeläggning, syllstenar och kanske en gränd	30
Schakt VI-IX – Störda schaktväggar	31
Schakt X – Fragmentariska byggnadslämningar	31
Schakt XI – Verelius källare	31
Sammanfattning	34
Referenser	35
Administrativa uppgifter	36
Bilaga 1 – Fyndlista	37
Bilaga 2 – Teckenförklaring	39
Bilaga 3 – Sektionsritningar	41
Bilaga 4 – Planritning schakt XI	50

Inledning

Under hösten 2002 utförde Upplandsmuseets arkeologiska avdelning en schaktningsövervakning i samband med fjärrvärmedragning i området runt Övre Slottsgatan i Uppsala. Arbetet utfördes efter beslut 2002-05-22 från Kulturmiljöenheten vid Länsstyrelsen i Uppsala län (Istn dnr 220-5953-02). Beställare av undersökningen var Vattenfall värme Uppsala AB. Den underentreprenör som utförde arbetet med fjärrvärmedragningen var Sh bygg. Huvuddelen av det arkeologiska fältarbetet utfördes av Linda Qviström, som också sammanställt rapporten.

Figur 1. Översiktsplan över Uppsala med fjärrvärmeschakten markerade.

Bakgrund

Schaktningsarbetena utfördes i den västra utkanten av fornlämningsområdet 88, kulturlager i Uppsala stad. Det område som berördes begränsas av Kyrkogårdsgatan, S:t Olofsgatan, Övre Slottsgatan samt Carolina Rediviva (se figur 1). Den äldre bebyggelsehistorien är för denna del av Uppsala relativt okänd, bland annat för att inga mer omfattande arkeologiska undersökningar gjorts.

Arkeologiska iakttagelser

Endast tre arkeologiska observationer har gjorts inom området, två av dessa inom kvarteret Kamphav. År 1934 fann man en välvd källare invid korsningen S:t Olofsgatan-Övre Slottsgatan. Källaren bedömdes vara medeltida. Vid undersökningen hittades bl a skodon, keramik och redskap (Sundquist 1934:72 ff). År 1996 påträffades i samma kvarter, i samband med renoveringen av ett källargolv i fastigheten Övre Slottsgatan 14, lager som tolkades som igenfyllnadsfasen av Kamphavet (UM top ark, mer om Kamphavet nedan). Vid en schaktövervakning i samband med omläggning av VA-ledningar i Övre Slottsgatan 1988-89 kunde enbart moderna fyllnadsmassor iakttagas ovanpå det orörda åsgruset. Schaktet sträckte sig från S:t Olofsgatan och fram till 30 m söder om Åsgränd (UM top ark).

Norr om det aktuella området har ett fåtal arkeologiska iakttagelser gjorts i kvarteret Pistolen och Rosenberg. Vid en schaktningsövervakning 1998 längs S:t Olofsgatan, nära korsningen mot Kyrkogårdsgatan, påträffades en gråstensmur som tolkades ha ingått i källaren till ett av de hus som finns utmärkta på 1600-talets huskartor (UM top ark). I kvarteret Rosenberg har bl a en rustbädd, ett hus med kullerstensgolv samt en källargrund i gråsten påträffats (Syse 2003:5).

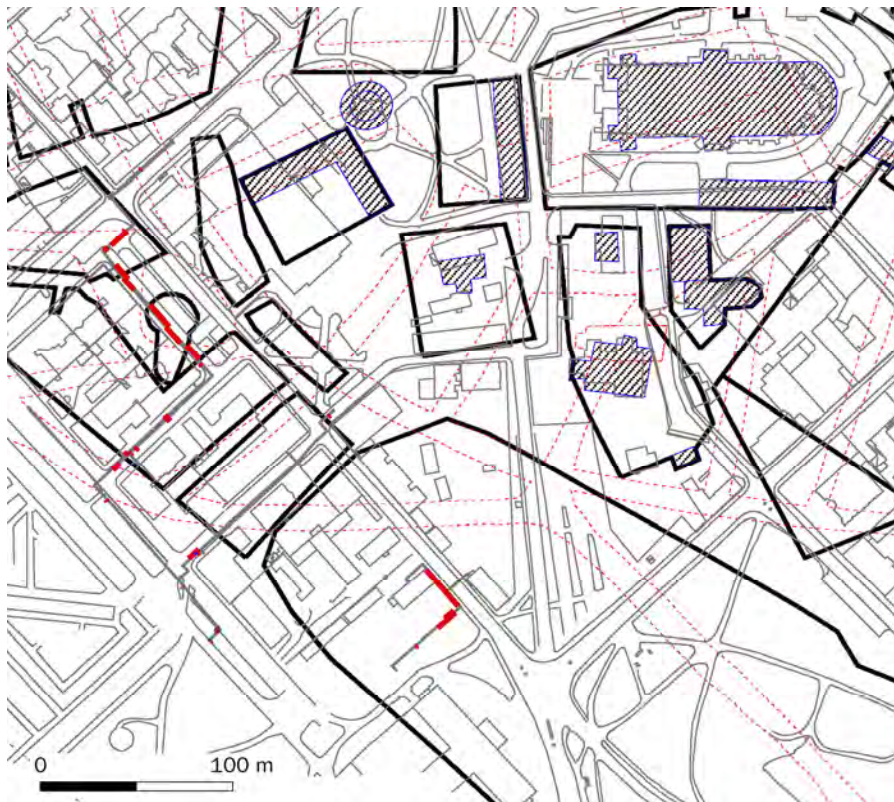
Figur 2. Källaren som påträffades "under Jämbrogatan" (nuvarande S:t Olofsgatan) 1934. Efter Sundquist 1934.

Före 1600-talets gatureglering

Byn Ovanberga ska under medeltiden ha varit belägen i Uppsalas västra utkant. Byn omnämns första gången i hertig Valdemars jordebok av år 1316 då fem landbor, varav fyra löd under domkyrkan, omnämns. Var själva bytomten fanns är något osäkert. Enligt en uppgift från 1544 ska byn ha brunnit ner och därefter skattebefriats. På den forna bytomten byggdes ladugården, vilket tolkats som kungsladugården. Byns åker fördes till Kungsgärdet och lades under Uppsala gård (DMS 1984:312f). Det aktuella området har alltså sannolikt tillhört Ovanberga innan det föll inom stadsgränsen.

Där Universitetshuset med tillhörande park finns idag har sannolikt Stora ärkebiskopsgården varit belägen under medeltid. Möjligen nyttjades borgen som kungsgård innan Uppsala slott uppfördes. På 1600-talet var slottsstallet inrymt här och vid mitten av 1660-talet uppfördes ett Exercitiehhus på platsen. Där undervisades bl a i ridning, ritning och moderna språk. Ruiner efter ärkebiskopsgården fanns dock fortfarande kvar fram till 1870-80-talen då Universitetshuset och parken tillkom (Lovén 1996:258ff; Wahlberg 1994:133f).

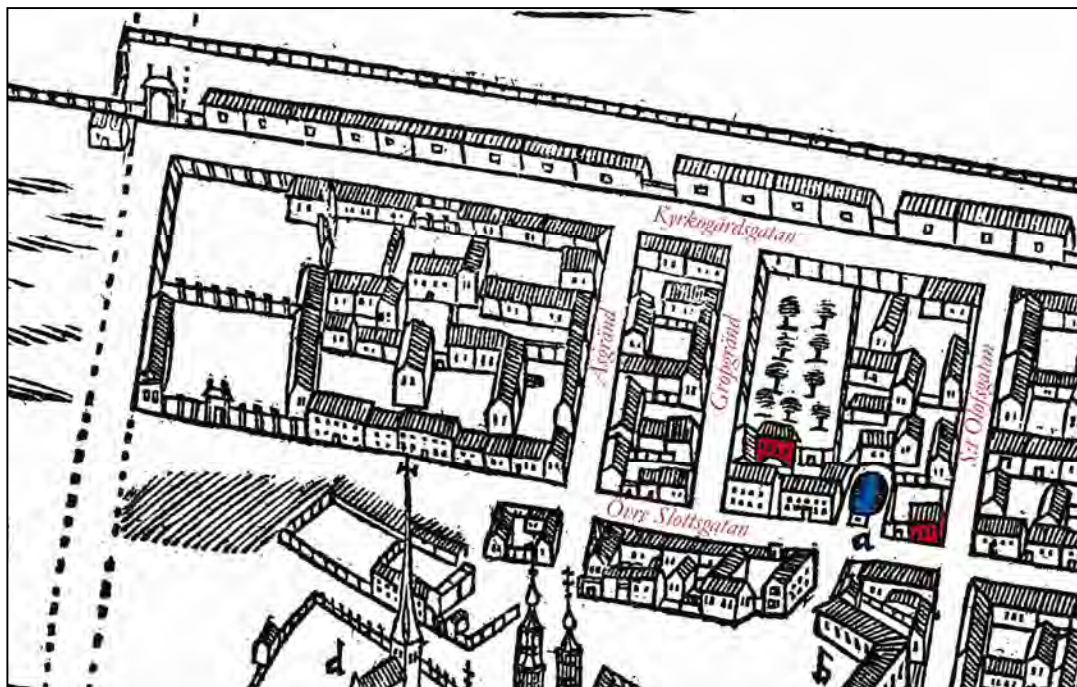
På Regleringskartan från 1643 är området kvartersindelad från Åsgränd och norrut (LMV B70-1:3). I Olof Rudbecks Atlantica (Rudbeck 1679) finns en plan över den västra delen av Uppsala som möjligen kan vara en avritning av en senare försvunnen karta från 1200-talet (Anund et al 2001). På denna syns ytterligare två gränder i området. Graden av bebyggelse inom kvarteren framgår inte av någon av dessa båda kartor.

Figur 3. Det äldre skiktet från regleringskartan (tjock, heldragen linje) samt Olof Rudbecks Atlasplan (streckad, röd linje) lagd ovanpå dagens stadskarta (tunn, grå linje). De aktuella ledningsdragningsarna (tjockare, grå linje) och de dokumenterade sektionerna (tjock, röd linje) finns också utmärkta. Rektifieringen är ungefärlig.

Efter 1600-talets gatureglering

Den huskarta som trycktes i Olof Rudbecks *Atlantica* 1679 visar att gaturregleringen var helt genomförd i området vid denna tid (Rudbeck 1679). De tre kvarteren Slottet, Kornhuset och Kamphavet var alla bebyggda. Kvarteret Slottet, som före Carolina Redivivas tillkomst på 1830-talet sträckte sig ända fram till Drottninggatan, avslutades i söder med två inhägnade gårdar med bebyggelse enbart längs tomtgränsen i norr och i hörnet Drottninggatan – Övre Slottsgatan. På den huskarta som finns tryckt i Bussers *Uppsalabeskrivning* 1773 och som ska visa stadens utseende före 1702 års brand, är den västra av tomterna markerad som trädgård (Busser 1773). En annan förändring är att några av de hus som fanns utritade inne i kvarteret på den tidigare huskartan har försvunnit. Detta gäller även kvarteret Kornhuset. I kvarteret Kamphav har en byggnad längs Gropgränd, rödmarkerat i figur 4, tagits bort på den yngre huskartan.

Figur 4. Utsnitt ur huskarta, tryckt i Olof Rudbecks *Atlantica* 1679 med dagens gatunamn inskrivna. Kamphavet har här blåmarkerats, och i hörnet S:t Olofsgatan – Övre Slottsgatan har en byggnad markerats med rött. Detta är troligen det hus man hittade en valvslagen källare efter 1934 (se figur 2). Den andra byggnad som rödmarkerats är ett murat hus som Olof Verelius lät uppföra på 1670-talet. Lämningar efter denna byggnad påträffades vid 2002 års schaktövervakning. Längst ner i bilden (littera b) skymtar Exercitiehuset.

Den bebyggelse som idag finns i kvarteren Kornhuset och Kamphav har framför allt tillkommit från slutet av 1800-talet och fram till mitten av 1930-talet (Stadsbildens *framtid* 1965:33ff,39f). I samband med dessa nybyggnationer breddades Åsgränd, och Kamphavstorget/Martin Luther Kings plan förlängdes åt söder så att den öppna platsen kom att omfatta kvarterets hela bredd.

I kvarteret Slottet finns flera byggnader bevarade från 1700-talet (Stadsbildens *framtid* 1965:39). De flesta av dessa tillhör Geijersgården och några av dem är flyttade

från den tidigare tomtgränsen i söder. Detta skedde i samband med att parkytan norr om Carolina Rediviva utvidgades runt 1840 (Andrén 1935). På Geijersgårdens granne längs Övre Slottsgatan, den så kallade Ihregården, finns ett par byggnader från sekelskiftet 17/1800 bevarade (Stadsbildens framtid 1965:40).

Kamphavet

I den östra delen av kvarteret Kamphav har den damm som gett kvarteret sitt namn, Kamphavet, funnits. Kamphavet finns utritat på Atlasplanen och en rad kartor från 1600- och 1700-talet (jfr Wahlberg 1994:71ff; Anund et al 2001). Det äldsta skriftliga belägget är från 1625 (*kambehaf*). Namnets betydelse är omdiskuterat, det har både föreslagits komma från *kamp* 'häst' och från latinets *campus* 'fält' i en medeltida betydelse lekplats (Wahlberg 1994:46f och där anförd litteratur). Efter 1809 års brand beslöt man fylla igen dammen, anlägga en brunn och använda platsen som torg. Det dröjde innan planerna sattes i verket, men vid början av 1840-talet var Kamphavstorget färdigt och brunnen på plats (Bergman 1844:45). Idag finns ingen brunn kvar, och efter 1968 bytte torget namn till Martin Luther Kings plan (Wahlberg 1994:130).

Figur 5. Kamphavstorget 1856. Akvarell av Erica Österlund. original i Upplandsmuseets arkiv. Efter Wahlberg 1994.

Kyrkogårdsgatan – stadsgränsen

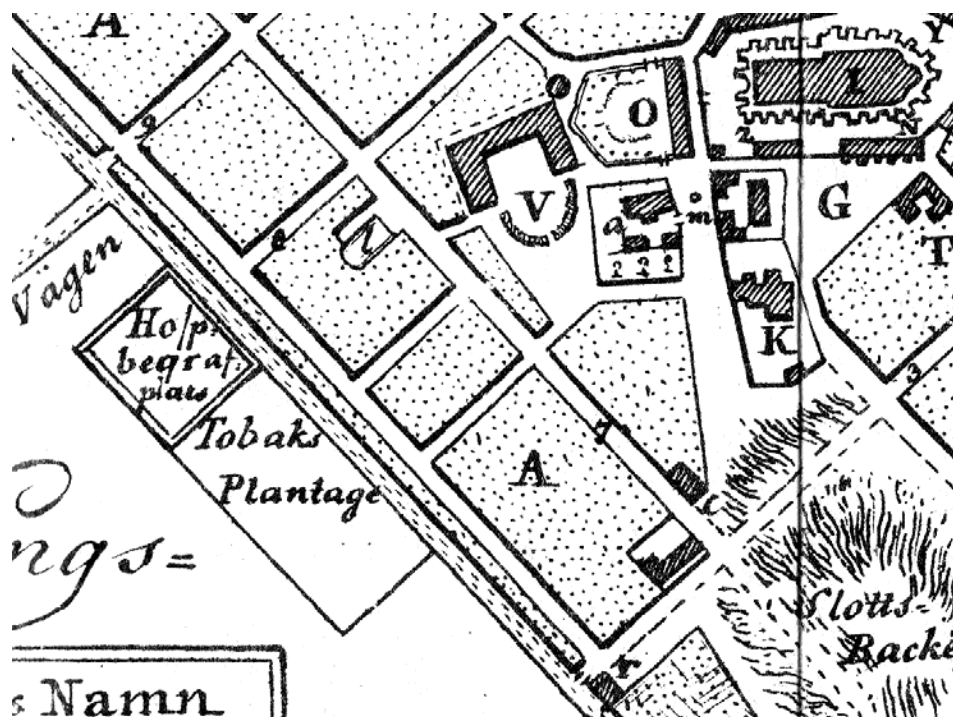
Längs Kyrkogårdsgatan syns på exempelvis huskartorna och på Hoffstedts karta från 1702 (LMV B70-1:12) Fjärdingstullen samt ladorna som kantade stadsgränsen. Utanför stadsgränsen mötte Kungsgärdet som ingick i stadens åkerjord.

År 1671 testamenterade professor Olof Verelius en del av Kungsgärdet som skulle användas som begravningsplats för de fattiga i hospitalet (Herdin 1932:233). På en

avmätning av stadsjordarna från 1699 finns ingen begravningsplats utmärkt, däremot två inhägnade humlegårdar direkt utanför stadsgränsen i höjd med kvarteret Kamphav (LMV B70-1:10). På Bussers stadskarta, tryckt 1773, har dock hospitalets begravningsplats ersatt de tidigare humlegårdarna, och söder om begravningsplatsen har tobaksodlingar anlagts (Busser 1773). Runt 1810 utvidgades kyrkogården och blev hela stadens nya begravningsplats. På kartor från mitten av 1840-talet och framåt syns hur Carolinaparken, nu kallad Engelska parken, tillkommit som begravningsplatsens granne i söder och alléträd planterats längs Kyrkogårdsgatan (Wahlberg 1994:80ff,129).

Figur 6. Fjärdingstullen vid slutet av Drottninggatan. Till höger om tullporten syns Landshövdingens stall i kvarteret Slottet (jfr fig 4). Original från slutet av 1700-talet i Uppsala universitetsbibliotek. Efter Herdin 1934.

Figur 7. Utsnitt ur Bussers stadskarta tryckt 1773. Kamphavet markeras med "I" och fjärdingstullen med "r". Utanför stadsgränsen syns hospitalets begravningsplats och tobaksodlingen.

Undersökningens genomförande

Sammanlagt grävdes ungefär 600 löpmeter schakt (exklusive serviser). Schakten var drygt metern djupa och halvannan meter breda. Schakt VI och IX grävdes i äldre ledningsschakt, i övrigt skedde arbetena i huvudsak i orörd mark. En stor del av grävningsarbetet (schakt I och II samt delar av schakt III och IV) var redan utfört innan detta kom till Upplandsmuseets kännedom. På övriga platser har schaktningsarbetet skett under arkeologisk övervakning.

Sektionsritningar, och där så var motiverat planritningar, upprättades i skala 1:20. För sektionerna 23-26 användes istället skalan 1:50. I flera fall, inte minst i det långa schakt II som löpte längs Kyrkogårdsgatan och där lagerföljden i schaktväggarna var mycket enhetlig, ritades endast delar av sträckan. För övriga delar gjordes en textbeskrivning. Fotodokumentationen gjordes med digitalkamera. Inmätningen av schakten (ledningarna) sköttes av Uppsala kommun på uppdrag av Vattenfall Värme Uppsala AB. Höjdmätningen gjordes med ett avvägningsinstrument. Med undantag av sektion 9 och 10 har sektionerna ritats med utgångspunkt från schaktkanten. Höjderna mättes därefter in i efterhand.

Insamling av föremålsfynd skedde främst i daterande syfte. Inga djurben tillvaratogs.

Undersökningsresultat

Beskrivningen av de lämningar som framkommit är gjord schaktvis. Sektionsritningarna återfinns i bilaga 3.

De föremål som tillvaratagits kommenteras i samband med beskrivningen av de enskilda sektionerna.

Resultaten diskuteras vidare under rubriken *Sammanfattande tolkning*.

Schakt I – Norr om Carolina Rediviva

Schakt I var 1,4-1,5 m brett i ytan och 0,8 m brett i botten. Längden var ca 46 m och djupet ungefär 1 m. Schaktet grävdes i tidigare orörd mark längs Carolina Redivivas norrgavel. Grävarbetet var redan avslutat när schaktningarna kom till Upplandsmuseets kännedom.

Två sektioner, 9 och 10, dokumenterades. Dessutom upprättades sektion 27, en principskiss. I övrigt gjordes en skriftlig beskrivning av schaktväggarna.

Sydöstra schaktkanten, beskrivning från öster till väster

Längs de första 11 metrarna dokumenterades schaktkanten som *sektion 9*. Den översta synliga anläggningsnivån bestod av ett påfört grusskikt med enstaka kullerstenar. Under detta fanns ett ca 0,3 m tjockt lerigt skikt med inslag av bl a sand och grus, humus,

djurben och kolstänk (L9, 28 och 26 sektion 9). I det understa av dessa lager (L9 sektion 9) hittades ett fragment av en teskål av kinesisk typ (fnr 11). I den västra änden av sektionen fanns det därefter ett brandskikt bestående av sot, aska och troligen även bränd torv (L21, 22 och 27, sektion 9). Därunder syntes brun lera med grus och tegelbitar samt sotig sand (L30 och 24, sektion 9). Den äldsta mänskliga påverkan på platsen representerades av ett stolphål (L12, sektion 9). I den östra, något djupare delen av schaktet syntes orörd lera (L10, sektion 9) 1,1 m under den nuvarande markytan. Över detta fanns ställvis ett rent grusskikt (L11, 13 och 23 sektion 9).

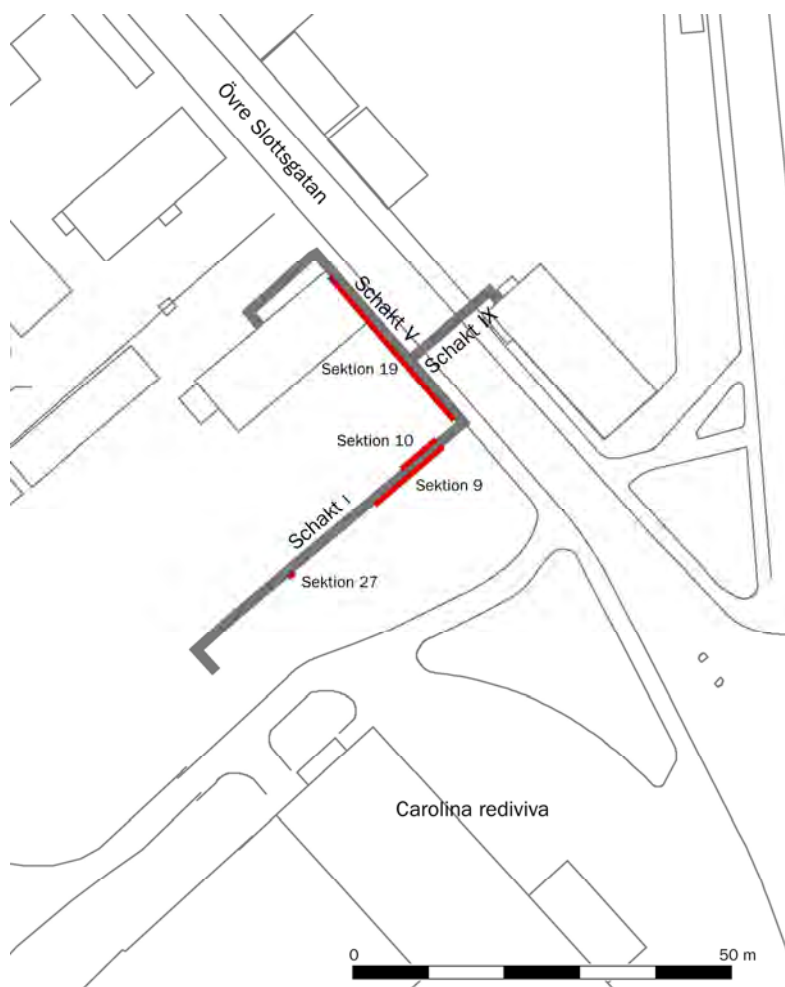
Längs sträckan 11-20 m såg schaktkanten ut som i sektion 9. I rasmassorna fanns stora ben på flera ställen.

Mellan 20 och 22,5 m fanns en större nedgrävning/störning fylld av rasmassor med ljus sand och grus och inslag av bl a rödfärg.

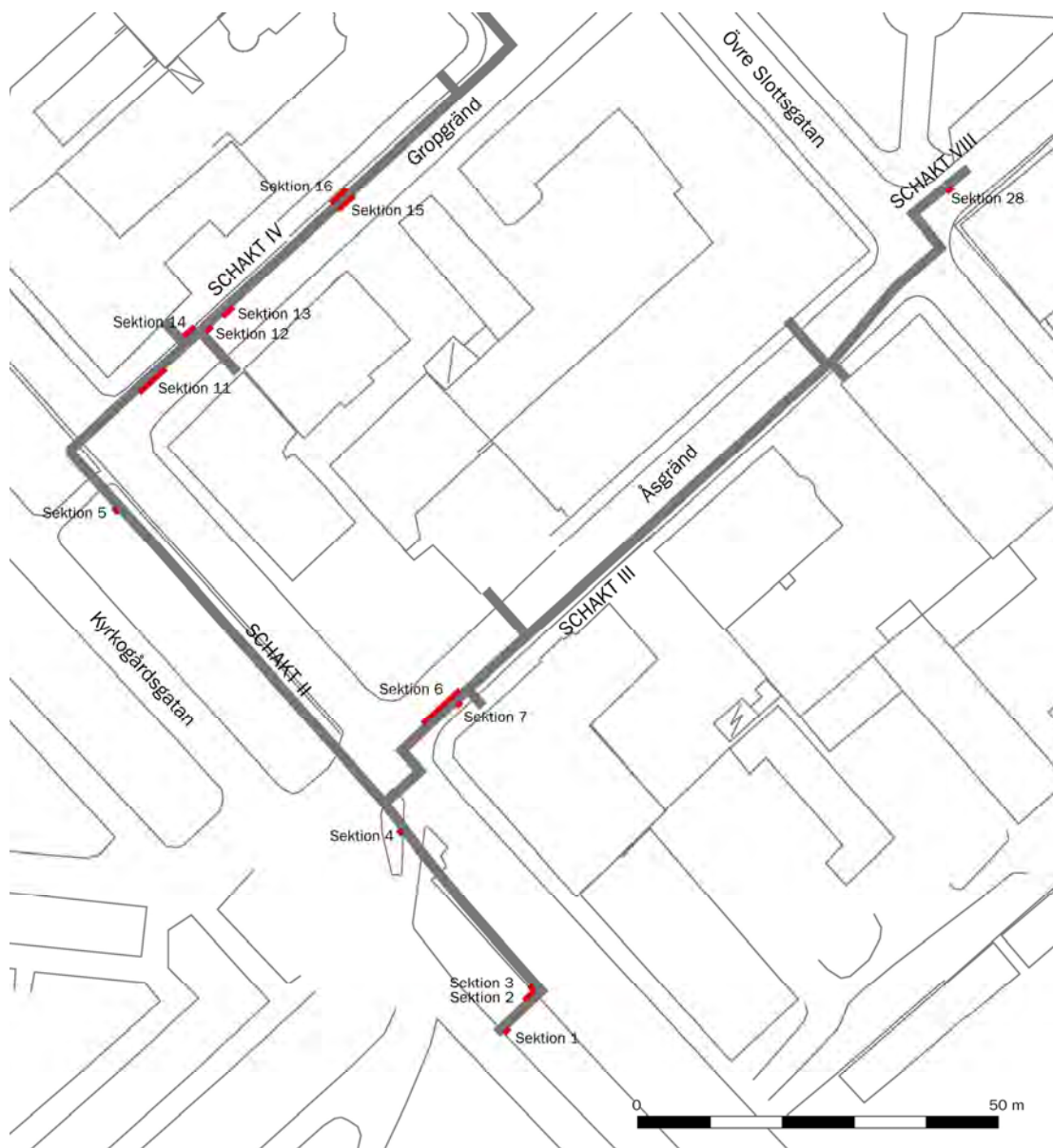
Vid sträckan 22,5-26 m fanns gula taktegelpannor direkt under matjorden.

Vid 30 m upprättades en sektionsskiss, *sektion 27*. Här fanns det ett tjockt skikt av rasmassor med grus, tegel, sand och ben direkt under matjorden. Under detta låg ett svart brandlager, vilket i sin tur vilade direkt på det orörda åsgruset.

Längst i väster, efter ca 30 m, var större delen av schaktet stört av äldre ledningsdragningar.

Figur 8. Schakt- och sektionsplan, schakt I, V och IX.

Figur 9. Schakt- och sektionsplan, schakt I, III, IV och VIII.

Nordvästra schaktkanten, beskrivning från öster till väster

Sträckan 0-11 m var lik den motsatta schaktväggen (sektion 9) med ett undantag: 0,3 m under markytan fanns en kullerstenläggning med ganska stora stenar (flertalet runt 0,2 m). Stenläggningen kan ha fortsatt ca 0,4 m söder om sektionen, åtminstone såg det så ut i schaktets östra kortända. Stenarna var något mindre, ca 0,1-0,2 m, längre västerut, efter en störning som löpte mellan 1,4 och 3,3 m. Även sträckan 7,4-9 m var störd. Här fanns omrörda rasmassor i stora nedgrävningar.

Sträckan 11-16 m dokumenterades som *sektion 10*. Här syntes två nivåer av stenläggningar under den översta matjorden. I anslutning till den undre stenläggningen fanns ett rent, påfört lerlager (L8 sektion 10), möjligen resterna efter ett lergolv. Under detta fanns flera sandiga lager (L3-6, 9 och 14 sektion 10) och minst ett raseringslager (L12 sektion 10). Avtrycket av en större sten som skulle kunna vara en syllsten var här det enda spåret efter någon konstruktion. I botten av sektionen syntes ett sandigt

brandlager (L7 sektion 10) som förmodligen motsvarar det i sektion 27. Schaktet grävdes här inte ner till orörda lager.

De sista spåren av stenläggningen försvann efter 16,2 m. Istället fanns dock ett grusskikt kvar fram till 26 m. Under detta låg sand, grus, lite lera samt enstaka tegelbitar. Därunder fanns ett brandlager (jfr sektion 27) som fortsatte fram till 25 m. Detta låg 0,8 m under markytan. Brandskiktet var här endast 0,05 m tjockt och låg direkt på det rödbruna åsgruset.

Efter 30 m var schaktet stört av sentida ingrepp och fyllt av påförda grusmassor.

Schakt II – Kyrkogårdsgatan

Schakt II var 108 m långt och löpte längs Kyrkogårdsgatan. Även en avstickare in mot Engelska parken ingår i schakt II. Det runt 1,0-1,5 m djupa schaktet grävdes i orörd mark. Även här hade grävningssarbetet avslutats innan Upplandsmuseet fick kännedom om schaktningarna.

Lagerföljden var ostörd i så gott som hela schaktet, och den lagerbild som syntes i schaktväggarna var mycket enhetlig. Längs fem sträckor, mellan en och ett par meter långa, upprättades sektionsritningar (sektion 1-5). I övrigt gjordes en skriftlig beskrivning. Både sektionsritningar och beskrivningar gjordes utifrån den västra schaktväggen. Motsatt schaktvägg såg likadan ut, med undantag för det mylliga lagret som här var sotigt på vissa ställen.

Södra delen av schaktet

I den södra delen av schaktet, som låg i rät vinkel mot dess fortsättning åt norr, ritades två sektioner (sektion 1 och 2). Överst fanns matjord och därefter ett tunt grusskikt. Under detta låg i sektion 1 kompakta sandlager som utgjorde underlag för dagens cykelbana. I sektion 2 fanns istället ett halvmeter tjockt, lerigt och sandigt lager med enstaka tegelflis och stenar. Detta lager syntes även i de övriga sektionerna i schakt I. Därunder fanns ett sotigt, lerigt och något siltigt sandlager. Detta var 0,2-0,3 m tjockt och syntes även i sektion 1. Ett liknande lager, som däremot inte var sotigt, syntes under detta i sektion 2 (L5 sektion 2). Lagret var brungrått och ungefär 0,25 m tjockt. Underst i sektionerna fanns orörd lera.

I sträckan mellan sektionerna var lagerbilden likartad.

Norra delen av schaktet, beskrivning från söder till norr

Den norra delen av schaktet löpte längsmed Kyrkogårdsgatan. Även här var lagerbilden mycket enhetlig. Tre korta sektioner, sektion 3, 4 och 5, ritades.

Sektion 3 var lik den angränsande sektion 2. Överst fanns dagens trottoarsten och asfalt. Under detta syntes ett lerigt och sandigt lager och därunder ett liknande lager som var sotigt. I botten fanns den orörda leran.

Schaktväggen såg ut som i sektion 3 i ytterligare 8-10 m. Där dök den orörda marknivån i form av ren åssand upp under det sotiga brandlagret. Marken steg därefter åt norr vilket visades av att sandskiktet blev tjockare åt detta vädersträck. Ungefär 15 m norr om sektion 3 försvann brandlagret. Därefter såg schaktväggen ut som i sektion 4. Begränsningen nedåt, mot sandåsen, var ojämn.

Överst i sektion 4 fanns asfalt och ett sandlager. Under detta låg det sandiga, och här även siltiga, lerlager som syntes i hela schaktet. Underst i sektion 4 fanns åsgrus och

därunder orörd lera. Övergången mellan det orörda åsgruset och överliggande lager var ojämnt vågig. Även norr om sektion 4 var den ursprungliga markytan ojämn.

Schaktväggen såg likadan ut som sektion i 4 i ytterligare ca 35 m. Därefter började de lager som syns i sektion 5. Strax innan och vid korsningen mellan Kyrkogårdsgatan och Åsgränd fanns dock flera störningar. Vid korsningen Kyrkogårdsgatan – Åsgränd stack också lite grå, varvig lera upp ovanpå åsgruset.

Överst i sektion 5 fanns ett mylligt sandlager och ett mylligt och grusigt lerlager. Under detta fanns ett ca 0,3 m tjockt, något mylligt lerlager med enstaka djurben. Här hittades, förutom en yngre rödgodsskärva (fnr 38) även ett fragment av en grön glasflaska, möjligen från 1700-talet (fnr 39). Det underliggande lagret var av ungefär samma tjocklek. Det var sandigt, något lerblandat och innehöll någon enstaka tegelbit och något djurben. I detta lager fanns två skärvor yngre rödgods, varav den ena skaflet till ett kokkärl (fnr 26 och 27) samt en skärva genomsintrat stengods (fnr 27). De närmaste parallellerna till rörskaftet har daterats till andra delen av 1600-talet (Bergold et al 2004). I botten av schaktet syntes det orörda åsgruset.

Figur 10 (tv). I och runt sektion 4 i schakt II syntes ett mylligt och mycket ojämnt lager. Foto från sydöst.

Figur 11 (th). En källarglugg i Åsgränd. Den ena sidan av den dörröppning som syntes i schakt III. I mitten av det murade partiet skymtar stapeln till ett gångjärn. Foto från nordväst.

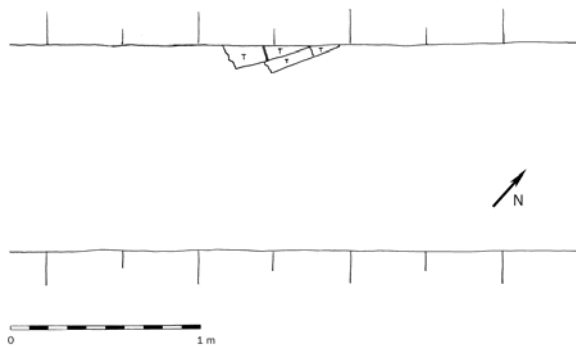

Schakt III – Åsgränd

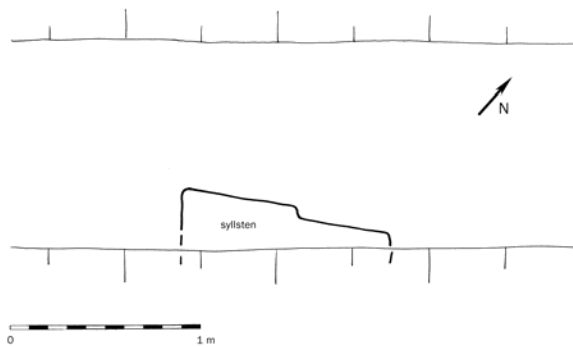
Schakt III var ca 110 m långt, drygt 1 m brett och 1,2 m djupt. Det löpte från korsningen Kyrkogårdsgatan – Åsgränd och fram till korsningen Åsgränd – Övre Slottsgatan. Schaktningen skedde i vad som antogs vara orörd mark. Det visade sig dock att markytan var uppfylld med rivningsmassor och antagligen även urschaktad.

Ett par meter närmast Kyrkogårdsgatan hade redan grävts innan Upplandsmuseet fick kännedom om att arbetet pågick. De 20 följande metrarna skedde bitvis under arkeologisk övervakning.

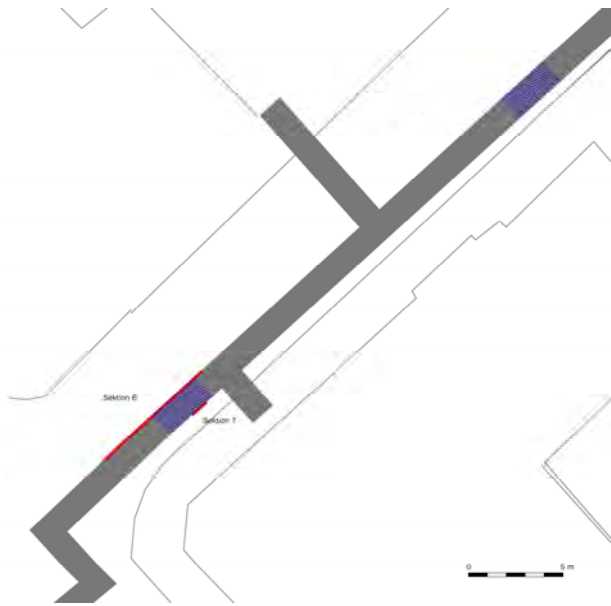
Då gatumarken schaktades ur hade av någon anledning en tegelmur lämnats kvar i den västra delen av gatan. Den 0,45 m tjocka muren var av tegel och utgjorde en dörröppning till eller i en källare. Dörröppningen syntes på båda sidor av schaktet (som alltså gick rakt genom öppningen) och i den södra sidan satt en gångjärnsstapel kvar (se foto, figur 11). Muren/dörröppningen låg något snett i förhållande till dagens Åsgränd. Dörröppningen dokumenterades i sektion 6 och 7 samt i en planritning (figur 12). Ungefär 20 m längre in på gatan syntes en stor, tuktad sylsten i den södra schaktkanten. Denna avvek aningen i sin riktning jämfört med dagens gatusträckning, dock betydligt mindre än den nyss beskrivna dörröppningen i tegel. Stenen var närmast rektangulär. Den var 1,2 m lång och ungefär 0,5 m hög. Runtom stenen fanns liksom i hela schaktet i övrigt omrörda rasmassor.

Figur 12. Detaljplan över den nordvästra delen av dörröppningen i schakt III. Den sydöstra delen framkom en bit in i schaktväggen och syns därför inte på planen. Lägesanvisning i figur 14.

Figur 13. Detaljplan över sylstenen påträffad i schakt III. Lägesanvisning i figur 14.

Figur 14. Schakt III med de dokumenterade sektionerna samt läget för detaljplanerna i figur 12 och 13 blåmarkerade.

Schakt IV – Gropgränd

Schakt IV var 1,6 m brett och drygt 1 m djupt. Det löpte längs gropgränd, från korsningen mot Kyrkogårdsgatan till korsningen mot Övre Slottsgatan. Schaktet grävdes till stora delar i orörd mark. Endast den nordöstra delen, närmast Martin Luther Kings plan, löpte i äldre schakt. Schaktningen skedde delvis under arkeologisk övervakning.

Sex sektioner, sektion 11-16, ritades. Det var företrädesvis den sydöstra schaktkanten som dokumenterades (sektion 11, 12, 13 och 15). Längs den nordvästra schaktkanten ritades två sektioner, nr 14 och 16. Schaktet grävdes inte ner till orörd marknivå.

Sydöstra schaktkanten, beskrivning från väster till öster

Den sydöstra schaktkanten uppvisade, där den var ostörd, en relativt enhetlig lagerbild. Under asfaltens moderna bärlager fanns hela vägen den äldre gatubeläggningen i form av kullerstenar. Detta följdes av ett sandlager och ställvis av en ny stenläggning. I sektion 11 låg en tuktad, 0,45x0,25 m stor sten som troligen fungerat som syllsten, i höjd med denna andra stenläggning. Öster om sektion 11 syntes bara den övre stenläggningen. Också i sektion 12 fanns en tuktad syllsten, av ungefär samma dimensioner som den i sektion 11, i höjd med den undre stenläggningen. På båda sidor syllstenen låg stenläggningen här i dubbla lager. Under den tuktade syllstenen syntes en mindre (0,2x0,4 m), rundad sten som kan ha haft samma funktion.

I schakt 15 syntes ingen undre stenläggning, men på ungefär samma nivå fanns avtryck efter två efter varandra liggande, större stenar. Troligen har även dessa utgjort syllstenar. Stenarna har varit uppskattningsvis 0,4 m höga och 0,7-0,8 m långa.

Under den undre stenläggningen syntes i sektionerna 11-13 ett siltigt och humöst lerlager med litet inslag av blå tegelflis. I sektion 11 syntes att lagret var ca 0,5 m tjockt (L4, sektion 11). Över detta fanns det ställvis ett grusigt raseringslager (L4 sektion 13). I sektion 12 var motsvarande skikt uppdelat på tre lager (L6-8 sektion 12). Vid sektion

11 grävdes det något djupare än i schaktet i övrigt. Här syntes resterna efter en stolpe i ett stensatt stolphål under det leriga lagret. Stolphålet var nedgrävt i ett lerigt och något sotigt sandlager (L5 sektion 11).

Efter sektion 15 var schaktväggen störd.

Nordvästra schaktkanten, beskrivning från väster till öster

I den västligaste delen av schaktet skilde sig de båda schaktväggarna något åt. Den övre stenläggningen fanns i båda schaktväggarna (jfr sektion 11). Därunder fanns ett 0,15 m tjockt gruslager och under detta ett ca 0,2 m tjockt raseringslager med grus och tegel. Under detta såg lagerföljden ut som i sektion 11.

I sektion 14 var lagerbilden likartad. Här fanns dock en stor nedgrävning under stenläggningen. I de undre lagren i denna sektion påträffades en blådekorerad, genomströad stengodsskärva (fnr 33) som troligen kan föras till 1600-tal samt en skärva grönt fönsterglas (fnr 34).

Sektion 16 ritades mitt för sektion 15, där avtrycken efter två större syllstenar syntes. I sektion 16 fanns, liksom i övrigt i schaktet, ett tjockt sandlager under stenläggningen. Därunder låg en minst 0,3 m tjock (lagrets undre begränsning framkom inte) kullerstenspackning bestående av runda stenar, flertalet runt 0,1 m och mindre, i brun, lerig sand. Någon tegelbit syntes också till.

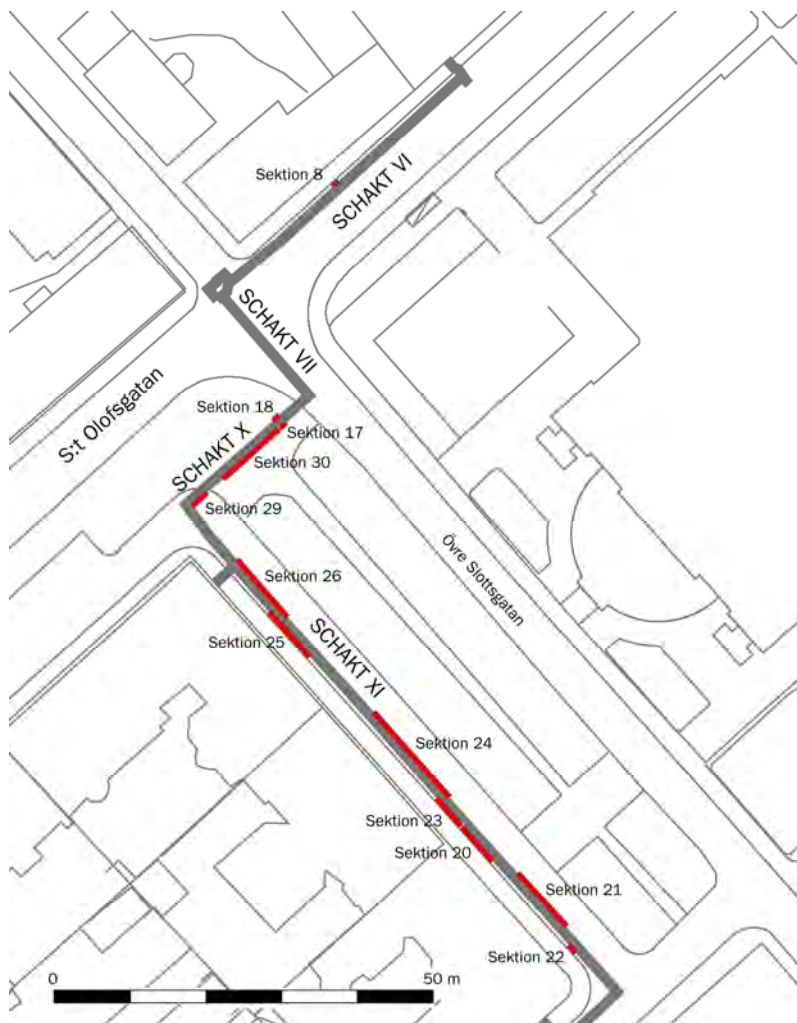
Figur 15. Sydvästra schaktkanten i schakt IV. Här syns de äldre gatubeläggningarna tydligt.

Schakt V – Övre Slottsgatan 2, Geijersgården

Schakt V drogs i Övre Slottsgatan, i rät vinkel mot schakt I och längsmed Geijersgården. Bredden på schaktet var 0,9-1,0 m och djupet runt 1 m. Schaktet var ungefär 30 m långt. Schaktningarna skedde i orörd mark. I stort sett hela schaktets sydvästsida dokumenterades i sektion 19.

De översta fyllnadsmassorna var sammanlagt ca 0,2 m tjocka. Under dessa fanns kullerlager vars sammanlagda tjocklek som mest uppgick till 0,5 m.

Närmast schakt 1 var lagerbilden relativt lik den i sektion 9 (schakt I). Under den nu stående byggnaden, tillhörande Geijersgården, längs Övre Slottsgatan var dock lagerbilden en annan. Överst fanns mylliga och sandiga lager samt ett ganska stort antal störningar, bl a i form av ledningsdragningar. Under detta fanns sandiga lerlager som ställvis var humösa. Närmast den stående byggnaden innehöll detta skikt även en hel del kullersten, möjligen rester efter en gårdsbeläggning. Under den stående byggnaden motsvarades de nyss beskrivna lagren av sandlager och en putsad gråstensgrund. Under detta syntes ett brandskikt i hela sektionen. I detta ingick framför allt L3, 12, 32 och 37. Brandlagren låg direkt på den orörda marknivån.

Figur 16. Schakt- och sektionssplan, schakt VI, VII, X och XI.

Schakt VI – S:t Olofsgatan

Schaktet i S:t Olofsgatan grävdes i ett befintligt fjärrvärmeschakt. Djupet var ca 1,5 m och längden ca 40 m. Längs nordvästra schaktväggen löpte ett äldre, sandfyllt rörschakt, och denna sida var därför helt störd. Schaktet grävdes ej ner till orörd marknivå.

I korsningen S:t Olofsgatan – Övre Slottsgatan skulle en befintlig nedgrävning för en brunn utvidgas och det fanns därför risk att orörda lager skulle beröras. Det visade sig dock att området var helt stört av ett flertal äldre ledningsdragningar.

Sydöstra schaktväggen

Den sydöstra schaktväggen stördes på flera ställen av tvärgående ledningar. De mer ostörda partierna såg ut som sektion 8. Under dagens vägbeläggning fanns äldre sådana, först betong och sedan kullersten. Under detta låg ett drygt metertjockt skikt som antagligen var omrört/utfyllt. Den övre delen av detta var mer kompakt.

Schakt VII – Övre Slottsgatan närmast S:t Olofsgatan

Schakt VII grävdes i Övre Slottsgatan och låg i rät vinkel mot schakten VI och X. Längden var knappt 20 m. Hela sträckan var störd av tidigare schaktningar.

Figur 17. Schakt VI från sydväst.

Schakt VIII – Åsgränd öster om Övre Slottsgatan

Schakt VIII grävdes i Åsgränd, direkt norr om kvarteret Ubbo. Schaktet började vid korsningen mot Övre Slottsgatan och var 1,4 m brett, ca 1 m djupt och ca 11 m långt. En sektionsskiss (sektion 28) upprättades.

Närmast korsningen mot Slottsgatan var schaktet stört av bl a en betongbrunn och äldre ledningsgravar. Även i övrigt verkade de lager som syntes i schaktkanterna till största delen bestå av modernare fyllnadsmassor. Lagerbilden såg likadan ut i hela schaktet. Direkt under asfalten fanns ett tjockt, påfört grusskikt, därunder låg ett ojämnt skikt ren, rödbrun (orörd?) sand. Underst fanns brun-gråbrun lera, troligen orörd.

Schakt IX – Övre Slottsgatan 1

Schakt IX var ca 14 m långt och grävdes i befintligt ledningsschakt tvärsöver Övre Slottsgatan. Alla schaktkanter var störda.

Schakt X – Martin Luther Kings plan

Schakt X grävdes i omgångar längs norra kortändan av Martin Luther Kings plan, i rät vinkel mot schakt VII och XI. Djupet var drygt 1 m och längden drygt 20 m.

Längst norrut, närmast Övre Slottsgatan, var schaktet stört. Övriga schaktväggar dokumenterades i fyra sektioner: 17, 18, 29 och 30.

Sektion 17 och 18 ritades i schaktets norra del. Under asfalten och de ca 0,5 m tjocka fyllnadsmassorna fanns i sektion 17 ett gråbrunt, sotigt sandlager och därunder rester efter en tegelkonstruktion. Teglet var till största delen fragmenterat men tycktes ligga i två skikt. Under teglet fanns trärester som tolkades som en möjlig risflätning, och sedan sand. I sektion 18, som ritades mitt för sektion 17, syntes inga konstruktionsrester, däremot ett sandigt brandlager.

Tegelkonstruktionen syntes även i sektion 30 där den slutade vid 0,7 m. Här syntes att träresterna under teglet inte utgjordes av någon risbädd utan snarare ett hoptryckt plankgolv eller liknande. Efter ett drygt tre meter långt uppehåll fanns ett starkt fragmenterat tegelskikt åter på samma nivå i sektionen. Även under detta syntes förmultnade trärester. Här gick inga tegelskift att urskilja. Under konstruktionslämningarna syntes ett sandlager, sannolikt dock ej någon orörd markyta.

Lagerbilden var likartad i den sydligaste sektionen, sektion 29. Resterna av en tegelkonstruktion syntes här avslutas av hålet efter en ca 0,4 m stor, rundad sten.

Schakt XI – Övre Slottsgatan 14

Schakt XI grävdes längs Martin Luther Kings plans västra långsida, direkt framför fastigheterna med adress Övre Slottsgatan 14. Djupet var ca 1,3 m och schaktets längd ungefär 85 m.

Sju sektioner ritades i schakt XI, fyra längs den västra kanten och tre längs den östra. En planritning upprättades över den södra delen av schaktet. I schaktets södra halva framkom byggnadslämningar, främst i form av syllstenar, på flera ställen. Delar av

en tunnvalvd källare påträffades också. Schaktet grävdes generellt inte ner till orörda marklager. Möjligen syntes dock orört åsgrus längst ner i sektion 26.

Schakt XI, beskrivning från söder till norr

Längst i söder fanns en syllstensrad som gick tvärs över schaktet. Denna dokumenterades i sektion 22 samt i en planritning (figur 18). Schaktdjupet var här endast 1,1-1,2 m och någon orörd marknivå framkom ej. Runtom syllstenarna, som var upp till ca 0,5 m stora, fanns flera sandiga lager. Över den syllsten som syntes i sektion 22 fanns en kullerstenläggning som direkt ovanpå syllstenen avbröts av en relativt flat sten. Möjligen har den vägg som syllstenarna burit upp varit samtida med stenläggningen.

I sektion 21 syntes på motsvarande nivå lämningar efter ett hus med tunnvalvd källare. Källarens riktning avvek något från schaktets (se figur 18). Lämningsarna härrör sannolikt från det hus professor Olof Verelius lät uppföra på 1670-talet. Detta revs 1906, alltså inför byggandet av det hus som nu står på platsen (se vidare *Sammanfattande tolkning*).

Källarlämningarna var omgivna av rasmassor. Bland fynden i raseringslagren kan yngre rödgods, bl a flera fragment av kokkärl, fajans av gulvitt gods som finns från 1700-tal (Elfwendahl 1999:55), ett ankarjärn, kakel samt en del av en grytkvarn nämnas.

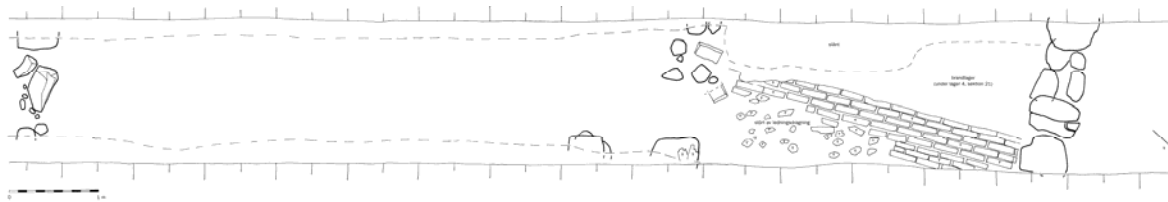
Över detta syntes, i både sektion 21 och 22, en kullerstenspackning av 0,05-0,1 m stora stenar. Troligen har denna utgjort en äldre gatubeläggning. Överst fanns dagens asfalt med tillhörande bärlager. Något längre norrut i schaktet ritades sektionerna 20, 23 och 24. Sektion 20 och 23 ritades efter varandra längs schaktets västra kant medan sektion 24 ritades längs motsatt schaktvägg.

Underst i den södra delen av sektion 20 syntes ett brandlager som även var synligt i botten av schaktet intill den tunnvalvda källaren. Däröver syntes ett tjockt sandlager som grävts igenom och i mitten av sektionen fått lämna plats för vad som tolkats som fundamentet till en tegelmur. På den översta, ca 0,4 m stora naturstenen fanns nämligen tegelrester. Nedgrävningen för samma murrest hade skurit ett lerigt och något humöst lager, L21, vilket sannolikt motsvarar L8 i sektion 23. Över detta fanns ett par sandiga lager och därpå rester efter en kullerstenläggning. Allt detta skars/överlagrades delvis av ett tjockt raseringslager vilket även täckte murresterna. Överst i sektionen syntes ett sandlager följt av makadam och till sist asfalt.

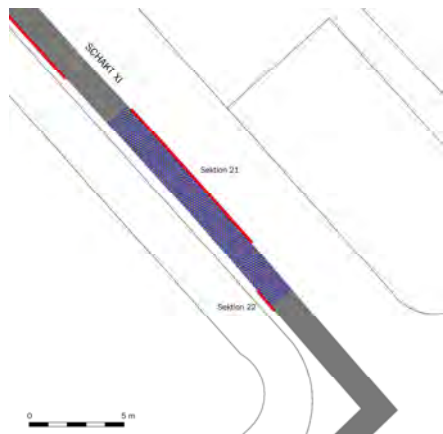
Sektion 23 avvek ganska kraftigt mot sektion 20. Troligen representerar denna sträcka mark som ej varit bebyggd. Det ligger nära till hands att anta att det är Kamphavet som här satt sina spår i sektionen.

Den undre delen av sektion 23 utgjordes av leriga lager, i något fall med humöst inslag. Över detta fanns sandiga lager varav det översta var brunsvart, sotigt. Över detta fanns bärlager och asfalt.

I sektion 24 syntes de undre, leriga lagren från sektion 23 fortsätta i ytterligare 4 m. Därefter såg schaktväggen åter ut som i den södra delen av schaktet med syllstenar och rasmassor. De sandiga raseringslagren tycktes överlagra lerlagren i sektionens södra del. Syllstenarna var belägna vid ca 1,5, 5 och 7,5 m i sektion 24 (se bilaga 3). De vid 1,5 och 7,5 m hade anlagts ovanpå raseringslagren medan den mittersta syllstenen, belägen vid 5 m i sektion 23, delvis tycktes överlagras av dessa. Man kan med andra ord misstänka att syllstenarna representerar minst två olika bebyggelsefaser. Intill den sydligaste av syllstenarna, vid 7,5 m i sektion 24, fanns liggande, obrända trärester. Intill de nordligaste syllstenarna, vid 1,5 m i sektion 24, låg istället kullerstensläggningar. Söder

Figur 18. Planritning, södra delen av schakt XI. Här syns syllstensraden i sektion 22 samt den tunnvälvda källaren med tillhörande syllstensrad. Denna finns även dokumenterad i sektion 21. I figur 18 visas det planritade områdets läge.

Figur 19. Översiktsplan med läget för planritningen (figur 18) markerat.

Figur 20. Den tunnvälvda källaren i schakt XI. Foto från V.

om syllstenarna utgjordes dessa av små stenar, runt 0,1 m stora, medan stenarna i stenläggningen norr om syllstenarna var något större och av mer varierande storlek.

Troligen har stenläggningen med de mindre stenarna varit belägen inne i huset och fungerat som golvbeläggning medan stenläggningen norr om syllstenarna representerar en gårdsplan. Överst i sektionen fanns ytterligare ett skikt sandiga raseringsmassor samt asfalt med tillhörande bärlager.

Underst i sektion 25 fanns ett lerigt och sandigt lager som bl a innehöll sot. Möjligen skall detta ses i samband med de brandlager som syntes i botten av schaktet, bl a i höjd med den tunnvalvda källaren. Över detta fanns ett upp till 0,4 m tjockt, sandigt raserings-/utfyllnadsskikt. På detta fanns lämningar efter vad som antogs ha varit en murad tegelkonstruktion, möjligen ett spisaröset. Detta syntes som en ungefär 3 m bred och 0,3 m djup nedgrävning fylld med stora tegelbitar och murbruk. Längs nedgrävningens kanter fanns murbruk (L 6 och 8 i sektion 25). Ett sandigt lager med tegelbitar och murbruk överlagrade det eventuella spisaröset. Över detta syntes moderna bärlager och asfalt.

Norr om sektion 25 ritades, längs den motsatta schaktväggen, sektion 26. Förutom en kullerstenläggning direkt under asfalten iaktogs inga konstruktionslämningar i den här delen av schaktet. Sektionen dominerades av relativt tjocka, sandiga lager med tegelinslag samt flera sentida nedgrävningar. Norr om sektion 26 var schaktet helt stört genom sentida ingrepp.

Föremålsfynd

Ingen systematisk insamling av fynd gjordes vid schaktningsövervakningen då materialet vid denna typ av undersökning knappast kan betraktas som representativt. Insamlingen av fynd skedde i samband med sektionsritning och främst i daterande syfte. Sammanlagt registrerades 47 fyndposter.

Keramikkärl

Lite fler än hälften av fyndposterna, 24 stycken, utgjordes av skärvor från keramiska kärl. Av dessa har 17 klassats som yngre rödgods, tre som fajans, två som stengods, två som porslin och en som flintgods. Kakel (sex fyndposter) och ett keramiskt föremål tillvaratogs också.

Bland de yngre rödgodskärlen fanns främst vitleredekorerade fat och skålar samt kokkärl, men även fragment av en förråds kruka tillvaratogs. Bland de vitleredekorerade

Figur 21. Fnr 1, skål med ristad dekor och dekor i hemringsteknik. Glasyren har helt försvunnit. Mynningsdiameter ca 31 cm.

skålarna och faten fanns flera dekortyper och –element representerade. Stora delar av en skål med ristad växtdekor och dekor i hemringsteknik (fnr 1, se figur 20) påträffades i ett brandlager i schakt I. Eldpåverkan kan vara förklaring till att glasyren nästan helt försvunnit från kärlet. Mynningen från ytterligare en skål eller ett fat med samma typ av dekor påträffades i samma lager (fnr 2). Kärlen kan troligen dateras till 1600-1700-tal (jfr Elfwendahl 2000:101f).

Fragment av ca 12 kokkärl påträffades i rasmassorna ovanför den tunnvalvda källaren i schakt XI (fnr 4). Byggnaden som källaren ingick i uppfördes på 1670-talet och revs 1906 (se *Sammanfattande*

tolkning). I rasmassorna hittades också ett vitleredekorerat kärl med vågdekor samt delar av en kopp i flintgods. Den senare har brun, tryckt dekor i rödbrunt. Motivet är pastoralt och av engelsk typ. En hund och ett får skymtar fram i landskapet. Tryckta dekorer infördes på 1810-talet (Elfwendahl 1999:57). Vidare fanns i rasmassorna en fajansskärva av gulvitt gods (fnr 20).

Skaft till kokkärl påträffades i det understa lagret i sektion 5, schakt II (fnr 26). De närmaste parallellerna till rörskaftet har daterats till andra delen av 1600-talet (jfr Bergold et al 2004).

Den ena stengodsskärvan hittades i schakt IV i Gropgränd (fnr 33, L5, sektion 14). Skärvan har blå dekor typisk för det stengods som tillverkades i Westerwald främst

under 1600-talet (jfr Steinzeug 1986:291ff). Den andra skärvan hittades i schakt II, längs Kyrkogårdsgatan (fnr 27, L4, sektion 5). Det saltglaserade godset var ljusgrått och hade invändig, rödbrun slamning. Möjligen kommer skärvan från en mineralflaska (seltzerkrus), troligen från 1700-talet.

Två skärvor från teskålar av kinesisk typ hittades i schakt I (fnr 3 och fnr 11, figur 22). Troligen är fnr 3 av europeisk tillverkning.

Figur 22. Teskålar av kinesisk typ. Längst upp till höger syns fnr 1, de båda andra skärvorna hör till fnr 3. Den undre teskålens mynningsdiameter har varit 9 cm och höjden 4,5 cm. Bredden på den nedersta skärvan är 7,4 cm. Troligen är skålen av europeisk tillverkning.

Byggnads- och inredningsdetaljer

Tolv av de fyndposter som registrerades kan föras till kategorin byggnads- och inredningsdetaljer. Den största kategorin, sex fyndposter, utgjordes av kakel. Troligen kommer samtliga fragment från ugnar. I rasmassorna invid dörröppningen i tegel i schakt III påträffades tre kakelfragment varav två var av rödbrännande gods. Av de sistnämnda hade den ena vit glasyr med målad, blå dekor (fnr 44), den andra vitlereengobe och blyglasyr som gav den en grön färg (fnr 45). Det tredje fragmentet var

Figur 23. Ankarjärn (fnr 12), ca 19 cm långt, påträffat i raseringslagren ovanför den tunnvalvda källaren i schakt XI.

av gulbrännande lera och saknade helt glasyr (fnr 46). En parallell till detta fynd påträffades vid 1999 års undersökning i kvarteret Örtedalen i Uppsala. Där hittades delar av en oglaserad kakelugn, troligen från 1800-tal (Carlsson et al 2000:119). I raseringslagren ovanför den tunnvälvda källaren i schakt XI hittades en del av en vitglaserad kakelfris (fnr 16) och rumpdelen av en kakelplatta (fnr 14), båda i gulbrännande gods.

Fyra fyndposter utgjordes av fönsterglas. I flera fall påträffades dessutom fönsterglas som ej tillvaratogs. På ett av fönsterglasfragmenten syntes kröjlade kanter (fnr 7) och på ett par av dem spår av blyspröjs (fnr 7, 40). Fönsterspröjs i bly hittades i schakt XI (fnr 41, sektion 24, lager 18). I samma schakt, i raseringslagret ovanför den tunnvälvda källaren, påträffades ett rakt ankarslut i järn (fnr 12, sektion 21, lager 3/4).

Övriga föremålsfynd

Tre glaskärl registrerades. Två av fragmenten utgjordes av mynningsdelar till flaskor, den ena av blått (fnr 36) och den andra av grönt (fnr 39) glas. Det tredje glaskärlsfyndet var en utsvängd, grön mynningsbit, troligen av ett dricksglas (fnr 30).

*Figur 24. Del av grytkvarn i sandsten (fnr 19).
Längden är 18 cm.*

I raseringslagret ovanför den tunnvälvda källaren i schakt XI påträffades ett rörformat ben- eller hornföremål (fnr 18, sektion 21, lager 3/4). I samma raseringslager fanns också en del av liggaren, underdelen, till en grytkvarn (fnr 19). Denna var tillverkad av sandsten och hade haft en invändig diameter om ungefär 25 cm. Grytkvarnsfragment är ovanliga bland arkeologiska fynd från Uppsala, möjligen för att de är en förhållandevis sen företeelse. Vid en genomgång som gjordes i samband med undersökningen i kvarteret Bryggaren 1990 kunde tre fragment av grytkvarnar funna i Uppsala konstateras (Elfwendahl & Kresten 1993:26)

Vidare tillvaratogs ett grönglaserat kritpipsskaft (fnr 25). Tillverkning av grönglaserade kritpipor under 1600-talet finns arkeologiskt belagd från Örebro (Åkerhagen 1997:43).

I övrigt tillvaratogs även ett slagfragment, möjligen förslaggad lera (fnr 6).

Sammanfattande tolkning

Inledning

De lämningar som påträffades i schakten gav bilden av ett område som varit relativt glest bebyggt från 1600-talet och framåt. En stor del av schakten representerade dock det som enligt det historiska kartmaterialet varit gatumark.

I schakt I syntes ett stolphål underst i sektionen. Detta har inte kunnat dateras, men det kan inte uteslutas att det tillhör förhistoriska lämningar på platsen.

Figur 25. Ungefär hälften av fyndposterna upptogs av keramik, företrädesvis yngre rödgods. Generellt kan fynden dateras till 16-1800-tal. Här syns ett grönglaserat kritpips-skaft, möjligen från 1600-talet (fnr 25, schakt III). Skaftfragmentet är 1,8 cm långt.

Schakt I och V – Brandlager och Geijersgården

Den sammanlagda lagertjockleken i schakt I var ca 0,6-0,8 m. Över detta fanns 0,2-0,4 m matjord. I schakt V var de översta fyllnadsmassorna ca 0,2 m tjocka och kulturlagens sammanlagda tjocklek uppgick som mest till 0,5 m.

I sektion I kunde ungefär tre aktivitetsnivåer urskiljas. Den första utgjordes av ett stolphål i botten av sektion 9. Detta kunde inte närmare dateras. Med tanke på att schaktet var beläget uppe på Uppsalaåsen och att stolphålet låg ungefär 23 m ö h är det möjligt att det ingår i förhistoriska lämningar på platsen. Utöver detta stolphål påträffades dock inga fynd eller konstruktionslämningar som tyder på att området varit bebyggt före 1600-tal.

I den västra delen av schakt I fanns brandlager direkt ovanpå det orörda åsgruset. På samma nivå syntes brandlager även i den södra delen av schakt II samt i schakt V. Enligt KW Herdins sammanställning av de kända, mer omfattande stadsbränderna under 1700- och 1800-talen har endast en av dessa berört undersökningsområdet. Branden utbröt 1809 och skadade enbart bebyggelsen längs S:t Olofsgatan i kvarteret Kamphav, den övriga delen av undersökningsområdet ska ha klarat sig undan förödelsen (Herdin 1932). Brandlagret i området runt Geijersgården kan med andra ord inte knytas till några av dessa dokumenterade bränder. Möjligen härrör brandlagren istället från en mindre omfattande brand. Brandlagret syntes även i den del av sektion 19 som berörde lagren under Geijersgårdens bostadshus, uppfört omkring 1790 (Stadsbildens framtid 1965:39). Detta, tillsammans med det faktum att fyndmaterialet från brandlagren i schakt I snarast kan föras till 16-1700-tal, gör att branden borde ha ägt rum någon gång under 1700-talets tre första fjärdedelar.

I schakt I fanns bland annat bränd torv i brandskiktet, vilket tyder på att det fanns bebyggelse på platsen vid tiden för branden.

Schakt I drogs genom det som åtminstone från 1670-talet (jfr figur 4) och fram till runt 1840 var en del av den sk Geijersgårdens gårdsplan. De stenläggningar som syntes i schaktet hör antagligen till denna. Runt 1840 flyttades tomtgränsen norrut för att skapa en större öppen plats runt det nybyggda universitetsbiblioteket. De byggnader som stod längs tomtgränsen revs eller flyttades (Andrén 1935). Troligen är det rasmassorna efter detta som syns direkt under matjorden i sektion 9, schakt I.

Schakt II – Odlinglager utanför stadsgränsen

Schakt II följde längs Kyrkogårdsgatan, som efter 1600-talets gatureglering utgjorde stadens gräns åt väster. De övre fyllnadslagren var, förutom under cykelbanan i sektion 1, mellan 0,15 och 0,4 m tjocka. Inga spår efter konstruktioner kunde iakttas, däremot tjocka, homogena lager med stor utbredning. Dessa har sannolikt tillkommit under den långa tid, fram till början av 1800-talet, då området ingick i stadens åkermark. Det ojämna, mylliga skikt som syntes i och runt sektion 4 kan ha tillkommit vid 1800-talets trädplanteringar på platsen.

Den sammanlagda lagertjockleken varierade mellan 0,2 och 1,0 m. Mest omfattande var lagren i den nordvästra änden av schaktet. Här fanns, till skillnad från i det övriga schaktet, även djurben och keramik med ungefärlig datering till 16-1700-tal. Möjligen kommer skillnaden av att den norra delen av schaktet ligger inom det område som under 1700-talet nyttjades för tobaksodlingar (jfr figur 6). Djurben och keramik kan ha följt med matavfall som använts för att gödsla planteringarna.

I den sydöstra delen av schaktet var de äldsta lagren mycket sotiga. Sotet kommer möjligen från samma brand som satt avtryck i schakt I och V.

Schakt III – En källarglugg i Åsgränd

I schakt III, i Åsgränd, fanns inga orörda lager bevarade, här syntes bara omrörda fyllnadsmassor. På ett ställe hade man dock låtit dörröppningen till eller i en källare stå kvar, och på ett annat ställe syntes en stor, tuktad syllsten i schaktkanten. Båda dessa byggnadslämningar hör antagligen till den bebyggelse som revs under slutet av 1800-talet och första delen av 1900-talet. I samband med detta breddades gatan, vilket förklarar att lämningarna var belägna dryga tre meter från nuvarande husliv.

Möjligen tyder den sneda riktningen på dörröppningen på att denna är från 1600-talet eller äldre. Den tuktade syllstenen har troligen tillkommit senare. Den låg placerad i linje med hörnet på fastigheten i hörnet av Kyrkogårdsgatan och Åsgränd och kan ha tillhört föregångaren till det hus som idag står på platsen. Detta uppfördes efter 1887 (Stadsbildens framtid 1965:39).

Schakt IV – Gatubeläggning, syllstenar och kanske en gränd

Schakt IV i Gropgränd grävdes inte ner till orörd markyta. I schaktet framkom spridda bebyggelselämningar i form av syllstenar och, längst i sydöst, av en nedgrävd stolpe. I övrigt utgjordes lämningarna av äldre gatubeläggning (kullersten) och raseringslager.

De undre lagren i den sydvästra delen påminde något om odlingslagren i sektion 5, schakt II. Möjligen har området varit uppodlat och bebyggt först på 1600-talet. De påträffade byggnadslämningarna kunde dock inte dateras.

I den nordöstra delen av schaktet avvek lagerbilden på ett ställe från den i det övriga schaktet: längst ner i sektion 16 fanns en kullerstenspackning vars utbredning inte kunde avgöras på grund av störningar. Kullerstenspackningen var minst 0,3 m tjock. Det är möjligt att detta är resterna efter en gränd som skurit snett över den nuvarande gatan och därför inte syntes i motsatt schaktvägg (som var helt störd längre västerut). Detta skulle i så fall kunna vara den gränd som finns utritad på Olof Rudbecks Atlasplan (jfr figur 3. Rektifieringen av kartorna i denna figur är mycket ungefärlig, läget för vägen kan mycket väl ha varit längre söderut).

Schakt VI-IX – Störda schaktväggar

Schakt VI-IX grävdes alla i äldre rörschakt där inga lämningar bevarats. I schakt VI syntes dock ställvis äldre vägbeläggningar i schaktväggen.

Schakt X – Fragmentariska byggnadslämningar

I schakt X, vid den norra änden av Martin Luther Kings plan, påträffades fragmentariska tegelrester på samma nivå i en stor del av schaktet. Åt söder begränsades tegelresterna av hålet efter en större sten. På några ställen syntes att teglet låg i två skikt, och under detta fanns trärester, möjligen efter ett plankgol. Troligen är detta lämningar efter en byggnad som legat längs S:t Olofsgatan. Möjligen kan det vara samma byggnad som syns ligga med långsidan mot gatan på 1600- och 1700-talets huskartor. I delar av schaktet syntes brandlager ovanför byggnadslämningarna. Detta kan ha tillkommit i samband med 1809 års brand som ska ha påverkat just den här delen av kvarteret Kamphav (Herdin 1932).

Med tanke på att inga dateringar till medeltid kunnat göras vid 2002 års undersökningar är det anmärkningsvärt att den tunnvalvda källare som påträffades i korsningen S:t Olofsgatan – Övre Slottsgatan har ansetts vara medeltida. Om dateringen stämmer kan man fundera över om källaren haft någon anknytning till Stora ärkebiskopsborgen.

Schakt XI – Verelius källare

Schakt XI var omkring 1,3 m djupt och grävdes inte ner till orörd marknivå. Den översta vägbeläggningen och de sentida fyllnads-/raseringsmassorna utgjorde tillsammans ett omkring 0,5 m tjockt skikt.

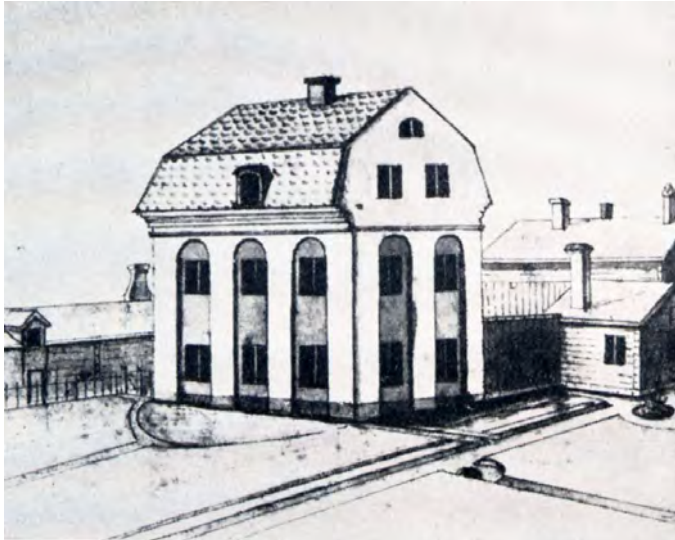
Byggnadslämningar, främst i form av syllstenar och murrester, påträffades i stort sett hela schaktet, dock med ganska stora mellanrum. I övrigt var raseringslager det mest frekvent förekommande inslaget i schaktet.

Den tunnvalvda källaren i södra delen av schakt XI visade sig vara ett arkeologiskt fynd i mer än en bemärkelse. Källaren hittades nämligen på den plats där Olof Verelius (1618-1682) lät uppföra ett murat hus på 1670-talet. Verelius var en av landets första arkeologer och utnämndes år 1662 till professor i "fädernelandets antikviteter". Han

blev därmed Uppsalas förste arkeologiprofessor. Några år senare utsågs han även till riksantikvarie. Byggnaden ritades sannolikt av Verelius vän Olof Rudbeck d ä. Huset revs 1906 och dokumenterades i samband med detta av August Hahr. Han beskrev huset som en tvåvåning tegelbyggnad med ingång på östra sidan. Murverket ansåg Hahr vara slarvigt utfört och lermurbruket av dålig kvalitet (Herdin 1932:123ff). Denna beskrivning stämmer väl in på murverket i det påträffade källarvalvet. Intill valvet fanns även de nedersta resterna efter en murad vägg bevarade. Ungefär 7 m söder om dessa lämningar fanns syllstenar efter ytterligare ett hus, möjligen det som syns direkt söder om Verelius hus på Rudbecks huskarta (se figur 4).

I schaktets mittersta del var lagerbilden något avvikande. Här fanns inga lämningar efter byggnader och de i övrigt sandiga lagren hade avlösts av leriga, homogena lager. Möjligen är det Kamphavet eller området närmast Kamphavet som här satt avtryck i sektionerna.

Norr om detta fanns ytterligare lämningar efter byggnader, främst i form av syllstenar. Sannolikt tillhörde dessa minst två olika byggnadsfaser.

Figur 26. Olof Verelius murade hus uppfört på 1670-talet. Teckning före år 1800. Efter Herdin 1932.

Figur 27. Gårdsinteriör Övre Slottsgatan 14. Foto 1901-02. Bilden är beskuren i överkant. Upplandsmuseets bildarkiv.

Figur 28. Samma byggnad någon gång före rivningen 1906. Foto M Kalling. Upplandsmuseets bildarkiv.

Sammanfattning

Under hösten 2002 utförde Upplandsmuseets arkeologiska avdelning en schaktningsövervakning i samband med fjärrvärmedragning i området runt Övre Slottsgatan i Uppsala. Sammanlagt grävdes ungefär 600 löpmeter schakt. Dessa var runt 1,5 m breda och drygt en meter djupa. Rörläggningarna skedde till stor del i orörd mark. Delar av grävningsarbetet utfördes utan Upplandsmuseets kännedom. Här har sektionväggarna dokumenterats i efterhand. På övriga platser har schaktarbetet skett under arkeologisk övervakning.

De lämningar som påträffades i schakten gav bilden av ett område som varit relativt glest bebyggt från 1600-talet och framåt. En stor del av schakten berörde dock vad som enligt det historiska kartmaterialet varit gatumark. Bebyggelse lämningarna utgjordes främst av sillstenar och kullerstenläggningar, men även av rester efter murade hus. Ett av de sistnämnda har identifierats som den byggnad Olof Verelius lät uppföra på 1670-talet. Utifrån fyndmaterial och kontext har lämningarna generellt daterats till 1600- och 1700-tal. Ett stolphål i schakt I som inte har kunnat dateras skulle möjligen kunna tillhöra en äldre fas.

Förutom byggnadslämningarna påträffades bl a en kullerstenspackning som skulle kunna vara resterna efter en gränd markerad på Olof Rudbecks sk Atlasplan. Vid Martin Luther Kings plan dokumenterades vidare en obebyggd yta som sannolikt representerar Kamphavet eller området runt detta. I övrigt syntes relativt omfattande brandlager i flera av sektionerna. Större delen av dessa har inte kunnat knytas till någon av de kända, större stadsbränderna under 1600- och 1700-tal.

Utanför 1600-talets stadsgräns syntes inga spår av bebyggelse. Här fanns istället odlingslager.

Referenser

Arkiv

Lantmäteriverkets (LMV) forskningsarkiv, Gävle
Akt nr B70-1:3, karteringen verkställd 1643
Akt nr B70-1:10, karteringen verkställd 1699
Akt nr B70-1:12, karteringen verkställd 1702

Upplandsmuseet (UM), Uppsala
Bildarkivet
Neg S429
Neg AB376
Topografiska arkivet (top ark)

Litteratur och otryckta rapporter

- Andrén, E 1935. Geijersgårdens äldre bebyggelse. // *Upplands fornminnesförenings tidskrift. Bd XII, häfte 45.* –Uppsala
- Anund, J., Carlsson, C. & Syse, B. 2001. Uppsalas medeltid och 1600-talets kartor. // *Uppland 2001.* Uppsala.
- Bergold, H. Bäck, M, Johansson, M, Menander, H, Niukkanen, M, Tulkki, C och Wallebom, U 2004. Handled with care – on the typology and symbolism of redware pottery. // *Muinaistutkija 2, 2004.* –Helsinki
- Busser, J B 1773. *Utkast till beskrifning om Upsala.* Faksimilutgåva 1979 –Uppsala
- Carlsson, R, Qviström, L, Wallebom, U & Syse, B 2000. *På vägen in till staden. Arkeologisk undersökning 1999. Lämningar från medeltid och nyare tid i kvarteret Örtedalen i Uppsala.* Upplandsmuseets skriftserie nr 2. –Uppsala
- DMS 1984. *Det medeltida Sverige. Bd 1, Uppland, 2, Tiundaland : Ulleråker, Vaksala, Uppsala stad.* (Dahlbäck, G, Ferm, O och Rahmqvist, S.) –Stockholm
- Elfwendahl, M 1999. *Från skärva till kär. Ett bidrag till vardagslivets historia i Uppsala.* –Stockholm
- Elfwendahl, M 2000. Skärvor och kär. // *På vägen in till staden. Arkeologisk undersökning 1999. Lämningar från medeltid och nyare tid i kvarteret Örtedalen i Uppsala.* Upplandsmuseets skriftserie nr 2 (Carlsson, R, Qviström, L, Wallebom, U & Syse, B). –Uppsala
- Elfwendahl, M och Kresten, P 1993. *Geoarkeologi inom kvarteret Bryggaren. Arkeologiska artefakter av sten från det medeltida Uppsala.* RAÄ och SHM rapport UV 1993:5. –Uppsala
- Herdin, K W 1932. *Bygge och bo i äldre tider.* –Uppsala
- Herdin, K W 1934. *Bygge och bo II. Gamla gårdar och deras ägare.* –Uppsala
- Lovén, C 1996. *Borgar och befästningar i det medeltida Sverige.* –Stockholm
- Rudbeck, O 1679. *Taflor till Olaus Rudbecks Atlantica.* Faksimilupplaga 1938. –Uppsala
- Stadsbildens framtid (1965). Om konstnärligt och historiskt värdefull bebyggelse i Uppsala.* –Uppsala

Steinzeug (1986). Reineking von Bock, G (red) –Köln
Sundquist, N 1934. Stadshistoriska undersökningar i Uppsala 1934. // *Upplands fornminnesförenings tidskrift. Bd XII, häfte 45.* –Uppsala
Syse, B 2003. *Arkeologisk schaktningsövervakning. Kvarteret Rosenberg. RAÄ 88, Kvarteret Rosenberg, Uppsala, Uppland.* Upplandsmuseet rapport 2003:13, avdelningen för arkeologiska undersökningar
Åkerhagen, P-A 1997. Svenska kritpipstillverkare. Otryckt kompendium.
Wahlberg, M. 1994. *Uppsalas gatunamn. Uppsala stads historia IX:1.* –Uppsala.

Administrativa uppgifter

Plats: Kv Slottet samt Gropgränd, Kyrkogårdsgatan, Martin Luther Kings plan, S:t Olofsgatan, Åsgränd och Övre Slottsgatan
RAÄ nr: 88, Uppsala stad
Fornlämningstyp: Kulturlager
Undersökningstyp: Arkeologisk schaktningsövervakning
Orsak till undersökningen: Schaktningsarbeten för fjärrvärme
Undersökningsperiod: 2002-09-23 – 2002-11-21
Höjdsystem och koordinatsystem: Uppsala kommuns
Projektledare, Upplandsmuseet: Linda Qviström
Projektdeltagare: Hans Göthberg, Robin Olsson, Linda Qviström, Jonas Svensson och Bent Syse
Upplandsmuseets dnr: 1029/02
Upplandsmuseets projektnr: 853
Beställare: Vattenfall Värme Uppsala AB
Länsstyrelsens dnr: 220-5953-02
Länsstyrelsens beslutsdatum: 2002-05-22
Dokumentationsmaterial: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv
Fynd: 45 fyndposter förvaras i Upplandsmuseets föremålsarkiv
Inv nr: UM39475

Bilaga 1 – Fyndlista

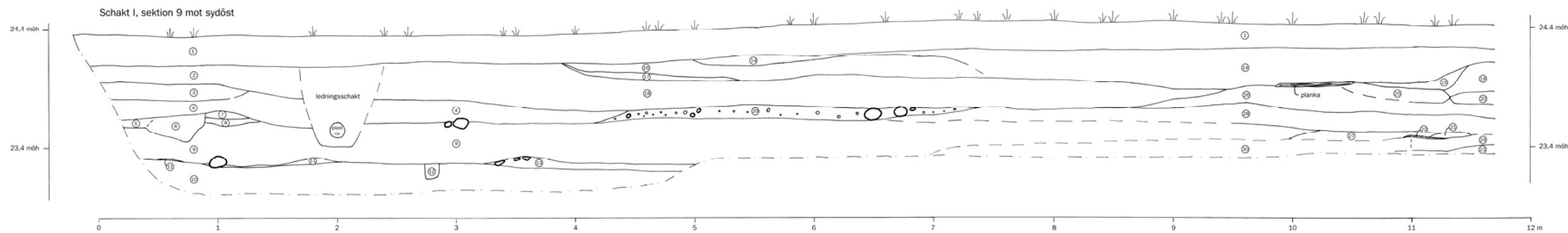
Fnr	Schakt	Sektion	Lager	Sakord	Material	Typ	Antal	Antal frag	Frag grad	Vikt (g)	Anmärkning/ beskrivning
1	I	27	3	Kärl	Keramik	BII4	1	18	F	760	Skål. Botten, buk, mynning. Vitleredekor, växtmönster samt hemring. Mynningsdiam ca 31 cm. Sekundärbränd.
2	I	27	3	Kärl	Keramik	BII4	1	1	F	46	Skål/fat. Mynning. Vitleredekor, växtmotiv samt hemring. Sekundärbränd.
3	I	27	3	Kärl	Keramik	Porslin	1	2	F	46	Testkål. Botten. Kinesisk typ. troligen europeiskt. Blå dekor, kinesiskt motiv. Mynningsdiameter ca 9 cm.
4	XI	21	4	Kärl	Keramik	BII4	12	16	F	543	Kokkål, ca 12 kärl. Mynning, buk, botten, ben.
5	XI	21	4	Kärl	Keramik	BII4	1	1	F	36	Fat, mynning, botten. Vitlereengobe, stänkdekor? Sekundärbränd. Mynningsdiameter ca 21 cm.
6	XI	21	4	Slagg	Slagg			3	F	21	Förslaggad lera?
7	XI	21	4	Fönsterglas	Glas		1	1	F	4	Grönt. Två kröjlsade kanter, 130 graders vinkel. Spår efter blyspröjs.
8	XI	21	8	Kärl	Keramik	BII4	1	9	F	93	Kruka. Hänkel, mynning. Mynningsdiameter ca 20 cm.
9	XI	21	8	Kärl	Keramik	Fajans	1	1	F	4	Vitt/gulvitt gods., tennglasyr. Vågig kant.
10	XI	21	8	Kärl	Keramik	Fajans	1	2	F	5	Vitt/gulvitt gods, tennglasyr.
11	I	9		Kärl	Keramik	Porslin	1	1	F	8	Testkål. Kinesisk typ. Mynning. Blå, målade dekor under glasyren, på glasyren målade dekor i rött och guld. Brun, smal rand längs mynningen. Mynningsdiameter 8 cm.
12	XI	21	3/4	Ankarlut	Järn		1	1	D	462	Rakt avslut. Längd 19 cm. I rasmassorna ovan källaren.
13	XI	21	3/4	Kärl	Keramik	BII4	1	1	F	140	Skål. Botten. Vitlereengobe. Sekundärbränd. I rasmassorna ovan källaren.
14	XI	21	3/4	Kakel	Keramik	Rumpkakel		2	F	219	Rump. Gulbrännande gods. I rasmassorna ovan källaren.
15	XI	21	3/4	Kärl	Keramik	BII4	1	1	F	27	Skål/fat. Vitleredekor. Mynning. I rasmassorna ovan källaren.
16	XI	21	3/4	Kakel	Keramik	Rumpkakel	1	1	F	123	Vit tennglasyr Gulbrännande gods. I rasmassorna ovan källaren.
17	XI	21	3/4	Kärl	Keramik	Flintgods	1	3	F	9	Kopp. Mynning, buk. Vit tennglasyr, rödbrun, tryckt dekor med "engelskt" pastoralt motiv. I rasmassorna ovan källaren.
18	XI	21	3/4	Föremål	Ben/horn		1	1	F	5	Rörformat skaft. Längd 8 cm, diameter 9-10 mm (något smalare i ena änden). I rasmassorna ovan källaren.
19	XI	21	3/4	Kvarnsten	Sandsten	Grytkvarn	1	1	F	105 9	Svängd kant. I rasmassorna ovan källaren.
20	XI	21	8	Kärl	Keramik	Fajans	1	1	F	26	Fat. Botten. Gulvitt gods, tennglasyr.
21	X	18	2	Kärl	Keramik	BII4	1	1	F	4	Buk.
22	X	18	2	Föremål	Keramik	BII3	1	1	F	15	Kärl? Kakel?
23	X	18	2	Fönsterglas	Glas		1	1	F	1	Iriserat.
24	III	0		Kärl	Keramik	BII4	1	1	F	4	Mynning. Glaserad även på insidan. Schaktfynd.
25	III	0		Kritpipa	Keramik		1	1	F	2	Skaft, grönglaserat. Schaktfynd.

26	II	5	4	Kärl	Keramik	BII4	1	7	F	33	Kokkär. Skaft.
27	II	5	4	Kärl	Keramik	CII	1	1	F	7	Ljusgrått gods, saltglaserad utsida, orange, slammad insida.
28	II	5	4	Kärl	Keramik	BII4	1	1	F	8	Mynning. Ojämn glasyr.
29	I	10	10	Kärl	Keramik	BII4	1	1	F	27	Kokkär. Skaft. Inritat som F1 på sektionsritning.
30	I	10	12	Kärl	Glas		1	1	F	5	Grönt. Utsvängd mynning.
31	X	17	3	Kärl	Keramik	BII4	1	1	F	9	Mynning. Kokkär? Lik äldre rödgods i glasyren.
32	X	17	3	Kärl	Keramik	BII4	1	1	F	7	Hänkel.
33	IV	14	5	Kärl	Keramik	CII	1	1	F	2	Ljusgrått gods, gråblå glasyr. Reliefdekor med blå målning.
34	IV	14	6	Fönsterglas	Glas		1	1	F	1	Gröntonat. Iriserat.
35	utgår										
36	V	19	11	Kärl	Glas		1	1	F	2	Flaska. Mynning. Blått glas.
37	I	9	18	Kärl	Keramik	BII4	1	2	F	6	Mynning. Sekundärbränd/sintrad. Vitleredekor.
38	II	5	3	Kärl	Keramik	BII4	1	1	F	38	Bägare? Botten.
39	II	5	3	Kärl	Glas		1	1	F	7	Flaska. Mynning. Grönt glas.
40	I	9	14	Fönsterglas	Glas			4	F	9	Grönt. Två skärvar med smältrand, en med spår efter spröjs.
41	XI	24	18	Fönster-spröjs	Bly		1	1	F	7	
42	I	9	25	Kärl	Keramik	BII4	1	1	F	8	Buk. Kokkär?
43	XI	25	30	Kakel	Keramik		1	2	F	27	Plant. Vitlereengobe, blyglasyr? Rött gods. Sekundärbränt.
44	III	6	4	Kakel	Keramik	Rumpkakel	1	1	F	25	Plant. Vit tennglasyr, blå målade dekor. Rödbrännande gods. I rasmassorna vid muren.
45	III	6	4	Kakel	Keramik	Rumpkakel	1	1	F	106	Vitlereengobe? Grön glasyr? Rödbrännande gods. I rasmassorna vid muren.
46	III	6	4	Kakel	Keramik	Rumpkakel	1	1	F	290	Fris. Reliefdekor. Oglaserad. Gulbrännande gods. I rasmassorna vid muren.
47	X	17	3	Kritpipa	Keramik		1	1	F		Skaft. Ej tillvarataget.

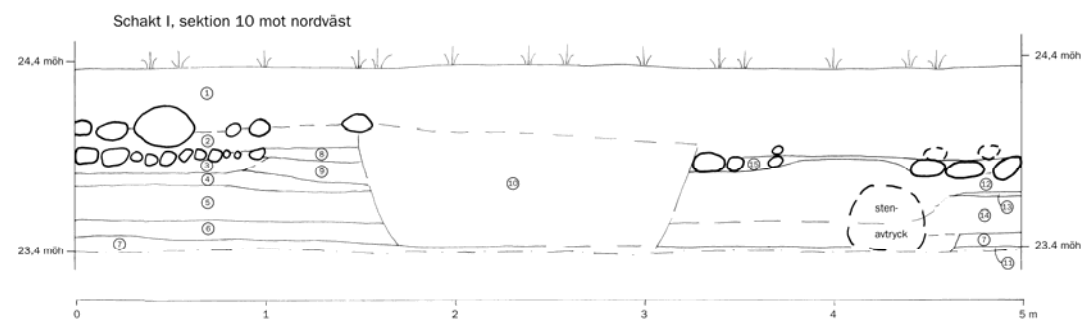
Bilaga 2 – teckenförklaring

T	tegel
B	ben
■	kol
	sot
△	kalkbruk
	
	obränt trä
O	sten
C	stenvtryck
—	begränsning (för t ex lager)
--	osäker begränsning
-.-	schaktbegränsning (sektion)
	schaktbegränsning (plan)

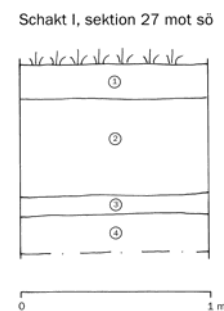
Bilaga 3 – sektionsritningar, skala 1:40

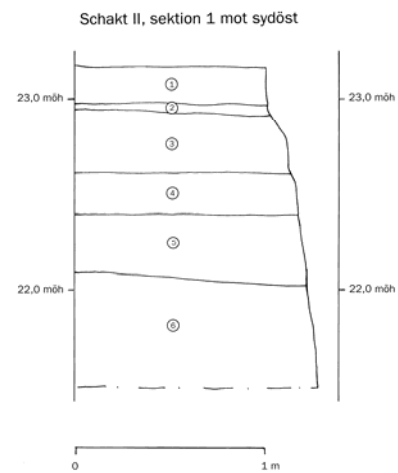
Schakt I, sektion 9. Lagerbeskrivning: 1. Gråbrun, lerig och grusig mylla med inslag av bl a tegelflis, 2. Ljust brungrå lera med inslag av grus. =18, 3. Gråbrun, lerig och grusig silt. Någon tegelbit, 4. Som 3 men betydligt mer sand och grus. Tegelbitar, ben, enstaka stenar (upp till 0,1 m), 5. Gulvit aska med kolbitar, 6. Ljust brun, något sandig lera med något tegel, kolbitar och någon mindre sten. Kompakt, 7. Som 6, 8. Svart kol och sot med något djurben, 9. Brun, myllig (siltig) och sandblandad lera med grusinslag och enstaka kolfnyk och djurben (små fragment, bl a fiskben), 10. Ljust brun orörd lera, ställvis sandlins (11) på toppen, 11. Brun sand och åsgrus. Orörd markyta, 12. Stolphål. Brun, sandig och siltig lera, 13. Brungrå, lerig, kompakt sand och grus med enstaka stenar på toppen. Flera av stenarna kantiga. Ställvis ren, kompakt och hård lera, 14. Raseringsmassor. Tegel och grus, ställvis murbruk. enstaka kolstänk, inslag av djurben (stora fragment), 15. Brun, grov, ren sand, 16. Raseringsmassor med mest murbruk och tegel. Litet inslag av trä, 17. Mörkt brun mylla och sand, sotigt och med ganska mycket djurben (ganska stora fragment), 18. Brungrå, grusig lera, ställvis renare lera. Relativt kompakt. =2, 19. Brun, något humös sand med enstaka kolfnyk, 20. Brun, i det närmaste ren lera, 21. Rödbrun, bränd torv (?), 22. Svart kol och sot, 23. Rödbrun sand, grus och rundade stenar. Orörd marknivå, 24. som 23 men sotigt. Lagergräns mellan 24 och 30 ej utritad, 25. Mörkt brun, humös och sandig lera med djurben och sotinslag, 26. Brun, sandig lera. Som 25 men ljusare och grusigare, 27. Ljust grå, sandig (aska och) lera, 28. Som 26 med mer lera och mindre grus, 29. runt. Sand, grus och enstaka kullerstenar (inritade i sektionsritning), 30. Som 28 men med gott om tegelbitar och grus. Lagergräns mellan 24 och 30 ej utritad.

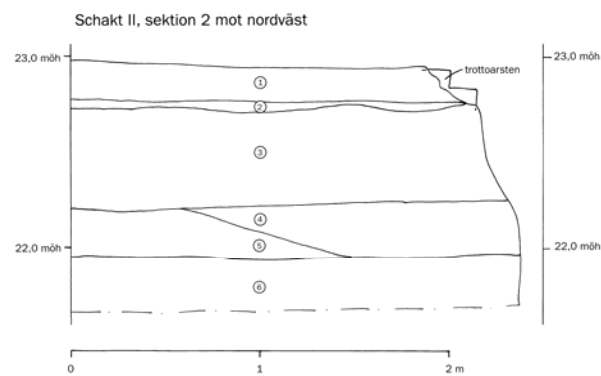
Schakt I, sektion 10. Lagerbeskrivning: 1. Brun, något grusig mylla, 2. Ljust brun sand och grus, 3. Rödbrun sand, ställvis grå, lerblandad, 4. Brun, humös sand med grus (och silt), inslag av bl a tegelfnas, fönsterglas (tunt, handblåst, grönt, ej tillvarataget), 5. Ljust brun, ganska kompakt sand med små tegelfnyk samt lerinslag, 6. Brun, lerblandat och humöst sand och grus med tegelfnas, enstaka större tegelbitar samt någon sten (ca 0,05-0,10 m), 7. Som 6 men mörkt brunsvart, med inslag av sot och kol, 8. Blågrå, ren lera, 9. Brun, kompakt sand med någon kolbit, 10. Stor nedgrävning med omrörda massor och gott om stora djurben (slaktavfall), 11. Gulaktig sand och aska (?). Kolprickar, 12. Brungrå raseringsmassor med tegelbitar, lera och kolbitar, 13. Vit aska med kolprickar, 14. Som 5, 15. Sand.

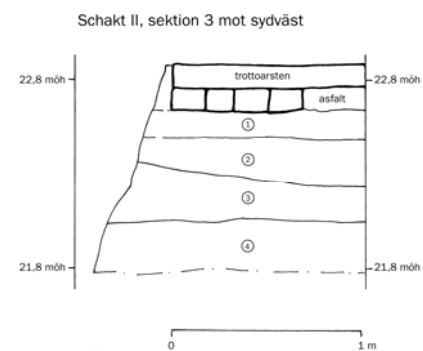
Schakt I, sektion 27. Lagerbeskrivning: 1. Mylla, 2. Rasmassor med grus, tegel, sand och djurben, 3. Brandlager, 4. Åsgrus.

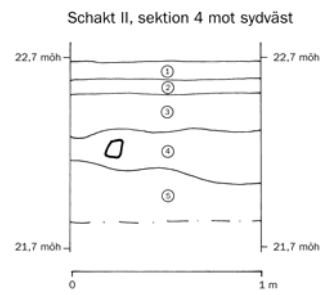
Schakt II, sektion 1. Lagerbeskrivning: 1. Brun, grusig mylla, 2. Grus, 3. Ljust brun, hårt packad sand (fanns enbart under cykelbanan), 4. Ljust gråbrun, något siltig, hårt packad sand med lite grus, 5. Mörkt grå, sotig och siltig sand med fnyk av tegel och bruk. Grusinslag, 6. Ljust brun, orörd lera.

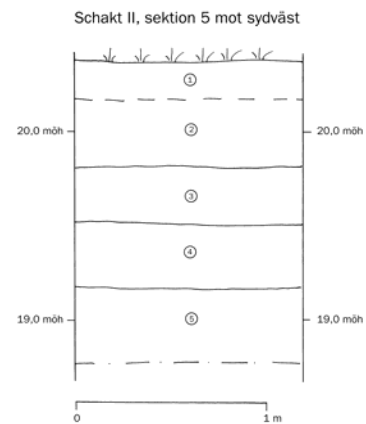
Schakt II, sektion 2. Lagerbeskrivning: 1. Brun, grusig mylla, 2. Grus, 3. Gråbrun, siltig och grusig lera med enstaka tegelbitar och stenar. Den övre delen grusigare, 4. Mörkt brungrå, sotig och lerig sand och grus. Sotigare än 5 i sektion 1, 5. Ljust brungrå, något siltig sand (lerig), Kompakt, 6. Ljust brun, orörd lera.

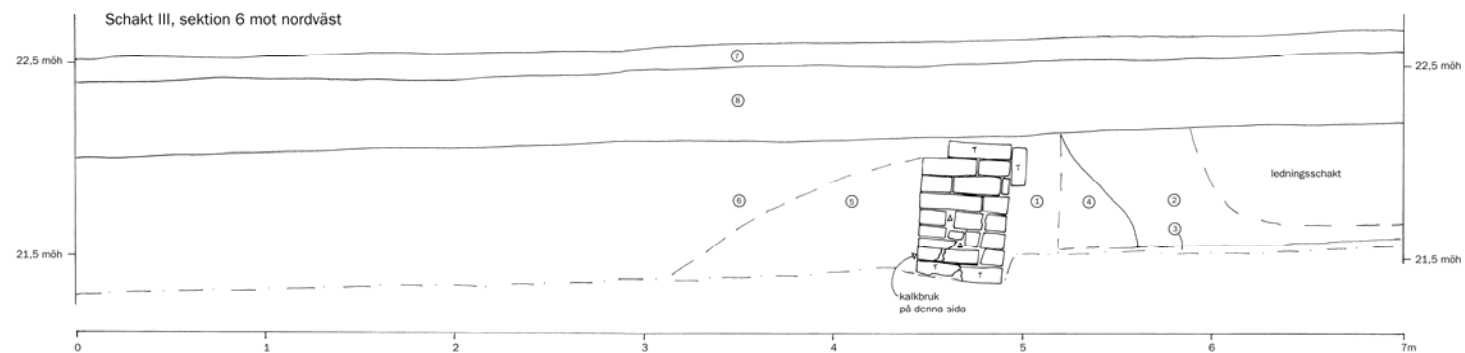
Schakt II, sektion 3. Lagerbeskrivning: 1. Ljus sand, 2. Gråbrun, siltig och grusig lera med enstaka tegelbitar och stenar. Den övre delen grusigare, 3. Mörkt brungrå, sotig och lerig sand och grus. Sotigare än 5 i sektion 1, 4. Ljust brun, orörd lera.

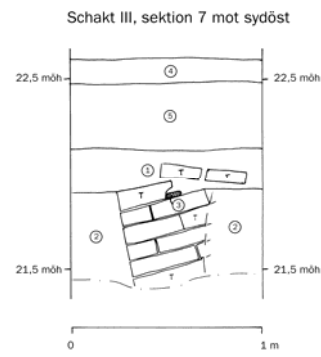
Schakt II, sektion 4. Lagerbeskrivning: 1. Asfalt, 2. Sand, 3. Gråbrun, siltig och grusig lera med enstaka tegelbitar och stenar. Den övre delen grusigare, 4. Ljust brun åssand, någon sten. Orörd markyta, 5. Grå, orörd lera.

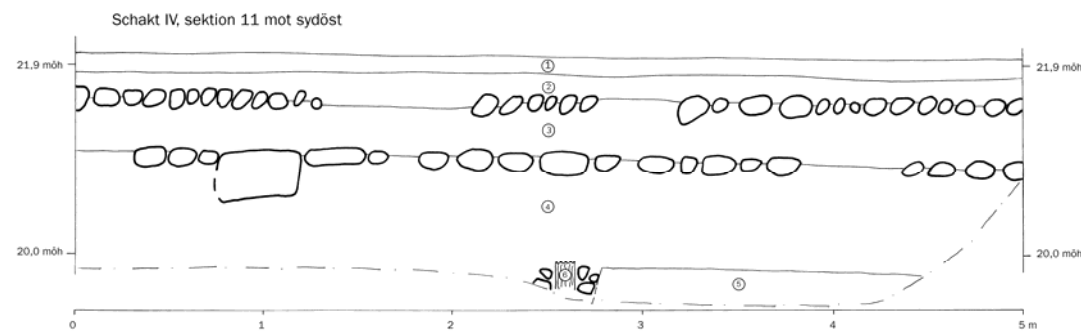
Schakt II, sektion 5. Lagerbeskrivning: 1. Brun, sandig mylla, 2. Brunrå, sandig och grusig lera, något myllig. Lite sten och tegelflis. Enstaka djurben (stora fragment), 3. Som 2 men inget sand och grus. Enstaka djurben (stora fragment), 4. Ljust gråbrun sand, något lerblandad, med någon enstaka sten, tegelbit och djurben. 5. Brun åssand. Orörd markyta.

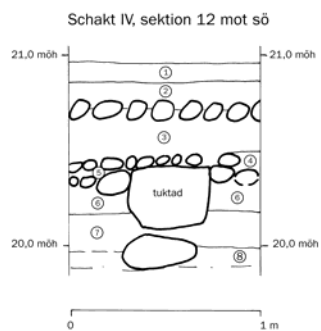
Schakt III, sektion 6. Lagerbeskrivning: 1. Rivningsmassor. Sand, ställvis lerblandad, med tegel, sten, bruk, enstaka kakelbitar, kolbitar och kolstänk, 2. Grå lera, kompakt, med tegelbitar, stenar m m. Stört, 3. Grå lera, omrörd (?), 4. Som 1 men lerblandad, grått grus istället för sand, 5. Som 4, 6. Omrört: Grå lera med tegel och sten, 7. Asfalt, 8. Sand, grus och stora stenar (runt 0,4 m).

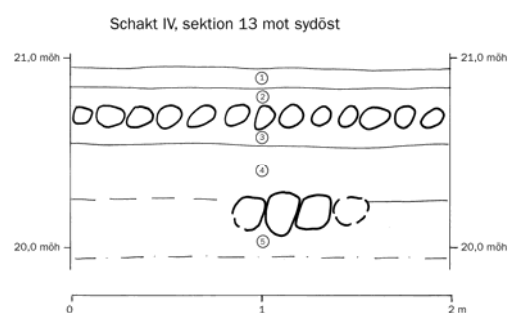
Schakt III, sektion 7. Lagerbeskrivning: 1. Mörkt grå, omrörda massor. Lera, tegel, sten. Ledningsschakt i schaktets längdriktning, 2. Grå, omrörda massor. Lera med stora tegelbitar, kakel (med vit tennglasyr, ej tillvarataget) och sten, 3. Gångjärnsstapel, fastsittande i murverket, 4. Asfalt, 5. Sand.

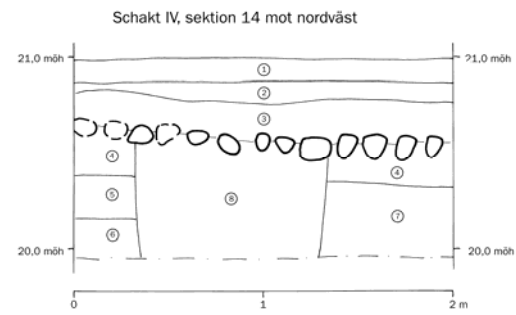
Schakt IV, sektion 11. Lagerbeskrivning: 1. Asfalt, 2. Makadam, 3. Brun, grov sand, 4. Brun, siltig och humös lera med grusinslag, lite tegelflis samt någon kolbit, 5. Brun, lerig och något sotig sand, 6. Starkt förmultnad stolpe.

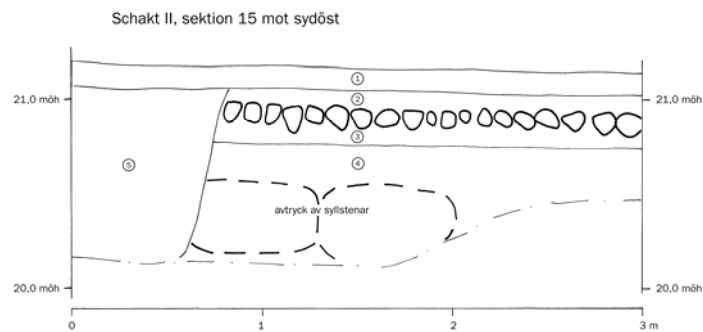
Schakt IV, sektion 12. Lagerbeskrivning: 1. Asfalt, 2. Makadam, 3. Brun, grov sand, 4. Brun, sandig lera med bruk, tegelbitar och små, rundade stenar, 5. Sand, 6. Brun, sandig lera med inslag av murbruk och tegel, 7. Brun, något humös lera, 8. Som 7 men med tegelbitar.

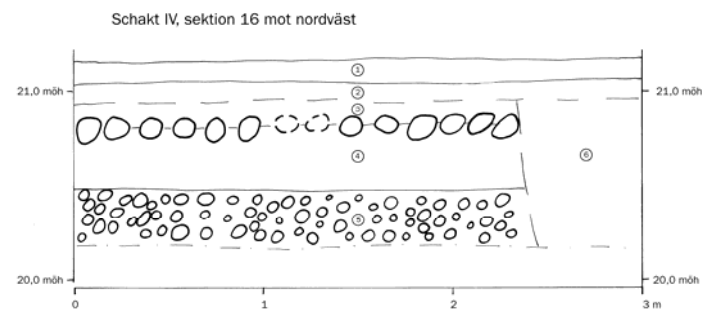
Schakt IV, sektion 13. Lagerbeskrivning: 1. Asfalt, 2. Makadam, 3. Brun, grov sand, 4. Brun, lerig sand med mindre kullerstenar, tegel, lite grus samt murbruk, 5. Brun, något humös lera.

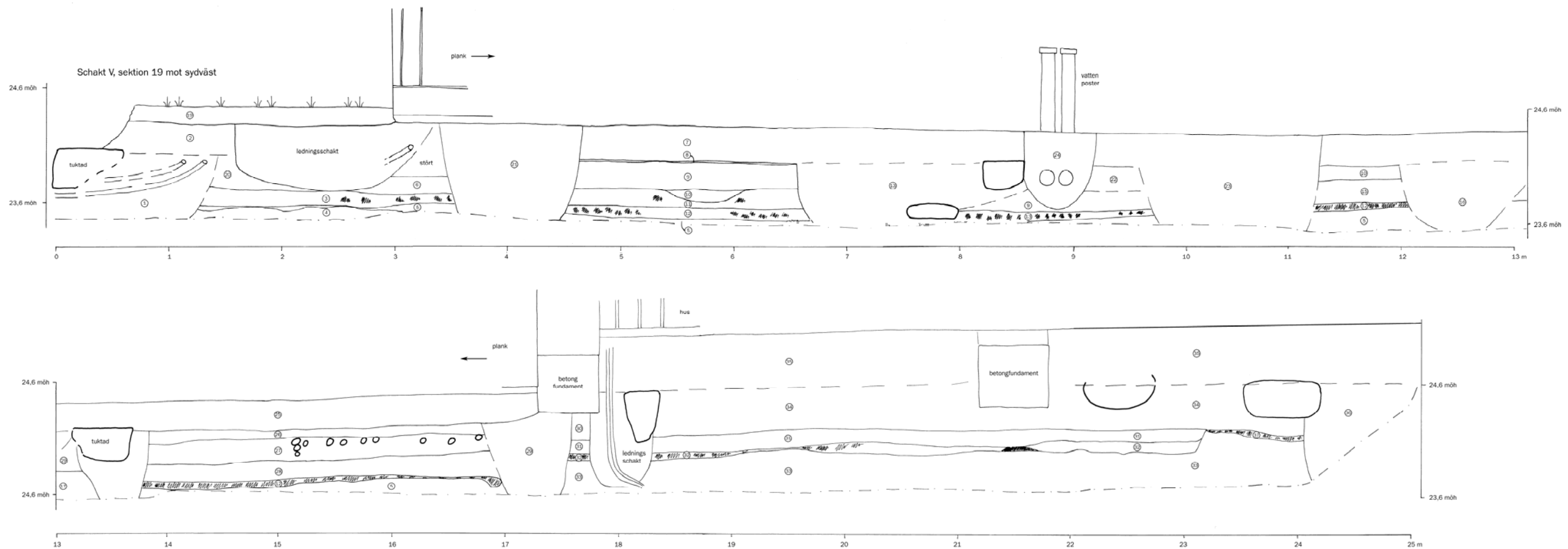
Schakt IV, sektion 14. Lagerbeskrivning: 1. Asfalt, 2. Asfalt, 3. Sand och makadam, 4. Brun, grov sand, 5. ?, 6. Ren, ljus brun lera, klumpvis blandat med ovanliggande lager, 7. Brun, sandig lera med tegelbitar, 8. Gråsvart, lerig sand med sot, kol, enstaka tegelbitar, någon sten, något djurben. Sandvarv.

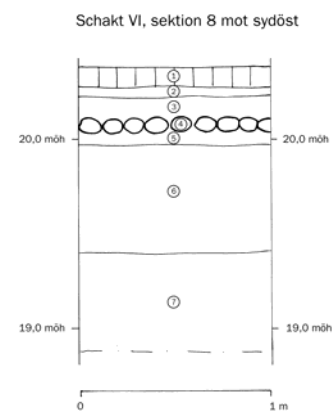
Schakt IV, sektion 15. Lagerbeskrivning: 1. Asfalt, 2. Makadam, 3. Brun, grov sand, 4. Brun, lerig sand med fryk av tegel och lite grus, 5. Grus. Störning.

Schakt IV, sektion 16. Lagerbeskrivning: 1. Asfalt, 2. Asfalt, 3. Sand och makadam, 4. Brun, grov sand, 5. Packning av kullerstenar, flertalet runt 0,1 m och mindre, i brun, lerig sand. Någon stor tegelbit, 6. Störning.

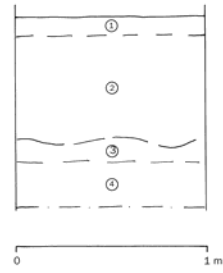

Schakt V, sektion 19. Lagerbeskrivning: 1. Stora stenar, sand, grus och tegel. Stört av långsgående elledningar, som svänger in i mot husväggen enligt ritningen, 2. Gråbrun, något humös sand med en del tegelbitar, 3. Brunsvart. Humöst och mycket sotigt grus, 4. Ren, gröngrå-ljusbrun lera, 5. Ren, rödbrun sand och grus, ojämn lins ovan leran. 6. Mörkt brunt, humös sand och grus med sotinslag och enstaka kolbitar, djurben och någon tegelflisa. Ställvis sotigare, brunsvart, 7. Brun, något humös sand, renare sand i övre delen, mylligt översta 0,04 m. Mycket tunt grusskikt på toppen, 8. Ren, grå lera, tunn lins, 9. Gråbrun, lerig och humös sand med någon liten sten och tegelbit, 10. Lins av rödbrun och gulvit aska och bränd sand. Kollins i botten, 11. Brunsvart, sotig och humös sand, 12. Svart, mycket sotig sand och grovt grus, 13. Stor nedgrävning, med fyra stora stenar (runt 0,3 m). I övrigt sand och grus, 14. Brun, något lerig (och humös) sand med tegelflis, något bruk och någon liten sten, 15. Brunrå, lerig sand och grus, ej sotigt, 16. Nedgrävning med sand, grus och enstaka tegelbitar, 17. Som 15 men med sotklumpar, lerklumpar och bruk. Omrört, 18. Brun, relativt hårt packad sand med inslag av grus och tegelflis. Något lerigt, 19. Brun humus, 20. Grus, stört, 21. Gråbrun, något humös sand med enstaka kullerstenar. Nedgrävning, 22. Sand och grus, 23. Störning mitt för smal betongkulvert i Övre Slottsgatan, 24. Grus, ledningsschakt, 25. Brun, myllig sand med fläckar av ren sand. Mycket tunt grusskikt överst, 26. Rödbrun sand, 27. Gråbrun, lerig sand och grus med något tegelflis och relativt gott om små (upp till 0,1 m stora) kullerstenar. Möjlig stenslagning överst, 28. Brunrått, lerigt grus. Som 15, 29. Grus, sten och tegel. Nedgrävning, 30. Rödbrun, lerig sand, 31. Brun sand och grus med inslag av tegelflis, 32. Gråbrun, sotig sand och grus med något tegelflis, 33. Ren, rödbrun sand och grus. Orörd markyta, 34. Brun sand och grus, 35. Putsad gråstensgrund, 36. Störning, 37. Svart, sotig sand med kol.

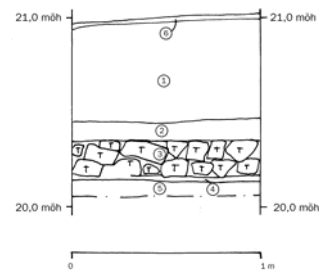
Schakt VI, sektion 8. Lagerbeskrivning: 1. Gatsten, 2. Sättsand, 3. Betong, 4. Kullersten (ca 0,15 m långa, 0,1 m höga). Betong mellan och över stenarna, 5. Sättsand, 6. (Grå)brun sand med grus, enstaka tegelbitar (små) och enstaka stenar, 7. Som ovan fast mer sten och tegel. Porösare.

Schakt VIII, sektion 28 mot sö

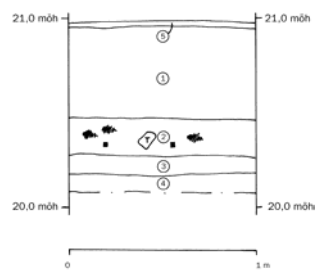
Schakt VIII, sektion 28. Lagerbeskrivning: 1. Asfalt, 2. Påfört grus, 3. Orörd, rödbrun åssand, 4. Brun-gråbrun lera.

Schakt X, sektion 17 mot sö

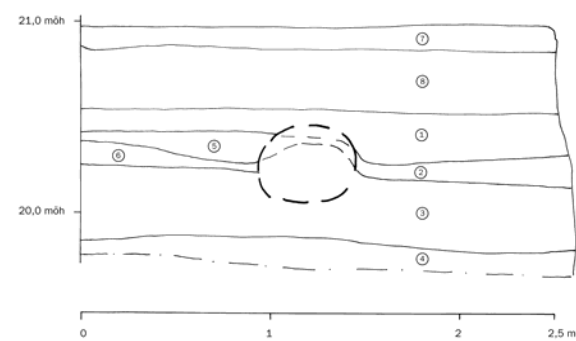
Schakt X, sektion 17. Lagerbeskrivning: 1. Brunt sand och grus, 2. Gråbrun, något sotig sand med bl a tegelfnas, 3. Stora bitar krossat tegel (konstruktion). Tegel med mycket grov kvartsmagning. Sand mellan tegelstenarna, 4. Risflätning?, 5. Ljus sand, 6. Asfalt.

Schakt X, sektion 18 mot sö

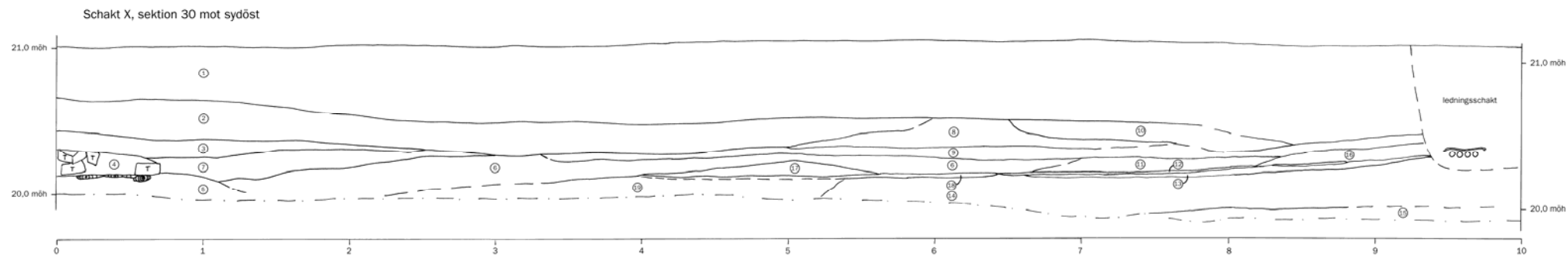

Schakt X, sektion 18. Lagerbeskrivning: 1. Brunt sand och grus, 2. Brunsvart sand med grus, kol, sot, tegel och bruk, 3. Som 2 men ljusare, mindre kol, 4. Ljus sand, möjligen orörd markyta, 5. Asfalt.

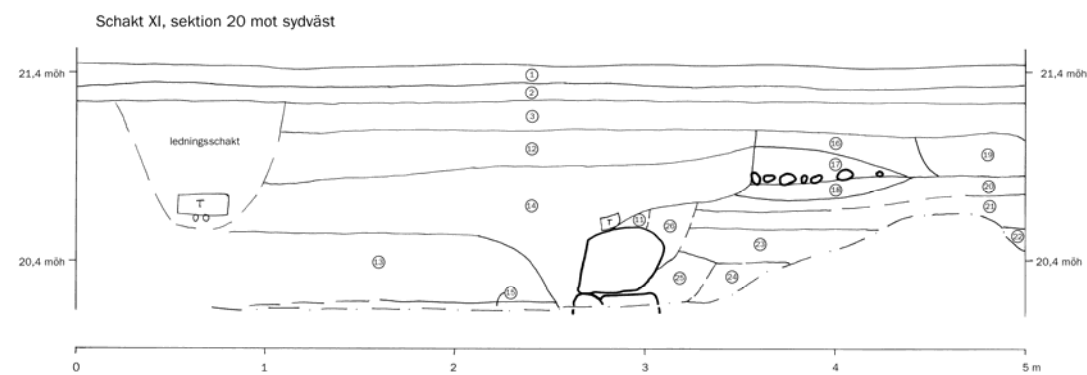
Schakt X, sektion 29 mot sydöst

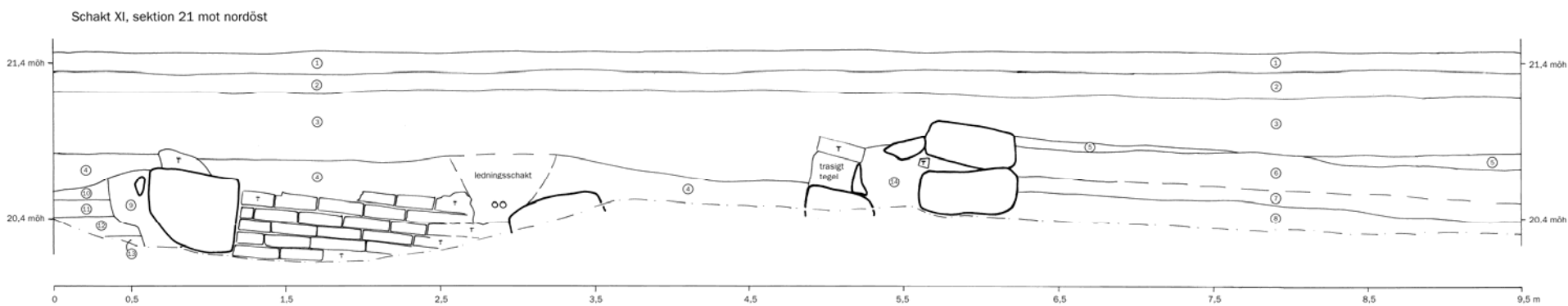
Schakt X, sektion 29. Lagerbeskrivning: 1. Gråbrun, siltig (?), något sotig och grusig sand med tegelflis och kolfnyk, 2. Svart sot och sand med några tegelbitar, 3. Brun, humös, sandig silt, 4. Grå lera med något tegelfnyk ("infiltrerad" lera), 5. Tegelbitar i sand, inslag av murbruk. Kritpipsskaft (ej tillvarataget), 6. Grovt rullstensgrus och sand, 7. Asfalt, 8. Grus och sand.

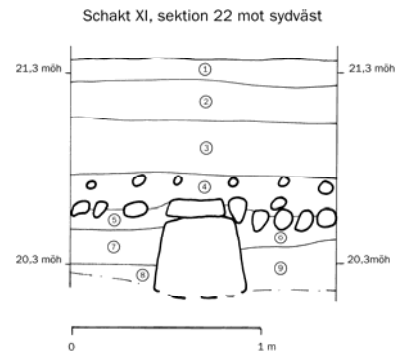
Schakt X, sektion 30. Lagerbeskrivning: 1. Brunt, sand och grus, 2. Gråbrun sand med någon tegelbit, 3. Brunrå, något humös, lerig (?), sotig sand med något fnyk av kol och tegel, 4. Tegelbitar, stora. Något sand mellan tegelstenarna. Under teglet fanns multnade trärester. Riktningen ungefärligt tvärgående mot schaktets, 5. Sand och rullstensgrus, 6. Ljust brun sand med fläckar av aska. Enstaka inslag av tegelbitar, grus, murbruk och något kolstänk, 7. Svartbrunt, sotigt och sandigt lager med kolbitar, tegelflis och murbruk, 8. Brunt rullstensgrus, 9. Mörkt brun, något humös och något sotig sand med fnyk av kol och murbruk. Inslag av tegelflis, 10. Grå lera med något grusinslag, någon sten och något kolstänk, 11. Tegelkross i blågrå, något sandig lera, 12. Brun, centimetertjock strimma av förmultnat trä, 13. Ljust brun, fin sand och grus. Tunn strimma under träet, 14. Brun, siltig och svagt humös sand med något fnyk av kol, murbruk och tegel, 15. Gråbrun, sandig lera, 16. Tegel (stora bitar) i brun sand, 17. Som 11, men lerigare, 18. Som 12, men ljusare brunt, inga synliga träfibrer, 19. Som 5.

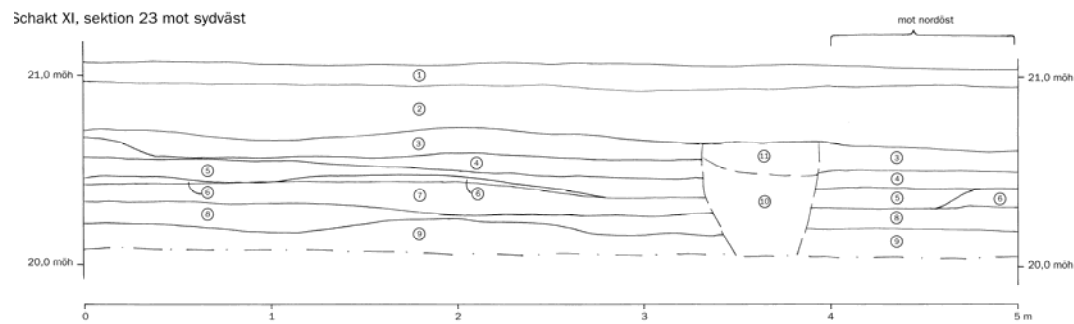
Schakt XI, sektion 20. Lagerbeskrivning: 1. Asphalt, 2. Makadam, 3. Rödbrun sand, 4. Svart, sotig och något humös sand, 5. Gulbrun sand, 6. Gröngrå lera, 7. Gröngrå lera, 8. Lerblandad sand, 9. Blågrå lera, 10. Ljust brun lera, 11. Rödbrun, starkt bränd sand eller pulvriserat tegel, 12. Gråsvart sand, lera, tegel, sot, kol, bruk, och djurben. Rasmassor, 13. Som 12 men brunt och mer poröst, nästan inget sot och kol, ingen lera, 14. Som 12 men utan kol och sot, 15. Sotigt raseringslager utan stora tegelbitar. Stänk av bruk och kol (endast toppen av lagret syntes), 16. Rödbrun, något sotig lera med mindre tegelbitar och något bruk. Rätt hårt packat, 17. Brun, något lerig sand med någon tegelflisa. Sten (stenläggning?) i botten, 18. Brun, något lerig sand, 19. Vit, smetig kalk, 20. Brun sand, något tegelflis, 21. Brunrå, sandig, något humös och sotig lera med något kolfnyk, 22. Brun lera, 23. Brun sand, litet lerinslag, 24. Ren, brun sand, 25. Som 24 men orange, eldpåverkad, 26. Brun, lerig sand.

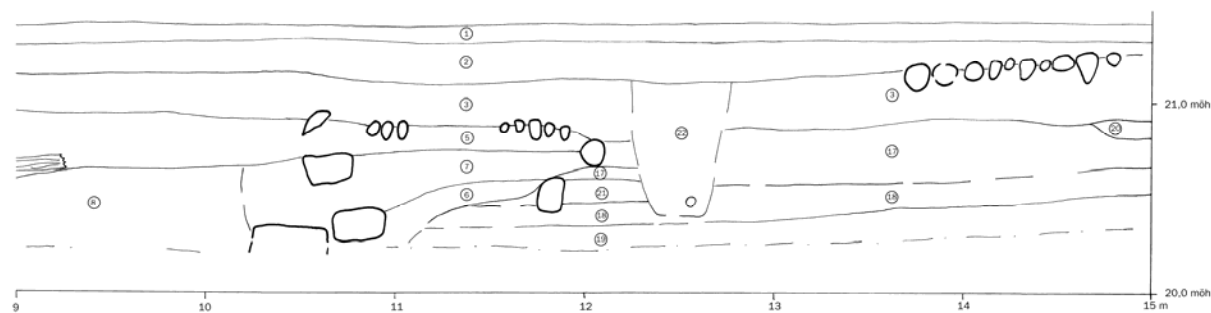
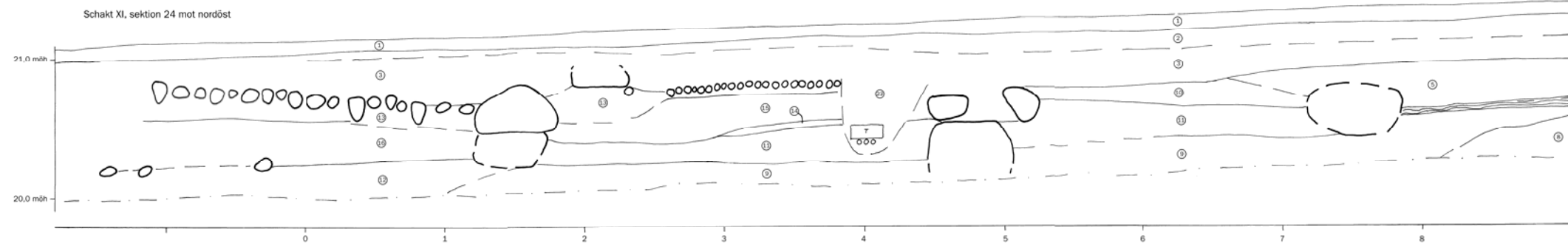
Schakt XI, sektion 21. Lagerbeskrivning: 1. Asphalt, 2. Makadam, 3. Kullerstenspackning (ca 0,05-0,10 m stora stenar) i brun, något lerig sand med lite tegel och bruk, 4. Rasmassor. Mestadels tegel. Brun, porös sand med lerinslag, 5. Grus, 6. Rasmassor. Brun, något humös, något lerig och möjligen sotig sand med någon tegelbit. Gott om djurben. Någon spik, 7. Rasmassor. Som 6 men sandigare, grusigare och med mer bruk men mindre tegel, 8. Rasmassor. Liknar 6 men med mindre ben, mer sot, något kolfnyk, 9. Brun, något humös och sotig sand med någon sten, 10. Brun sand, 11. Brun, något lerig (och siltig?) sand, 12. Rödbrun sand, 13. Brun, något humös sand, 14. Som 4.

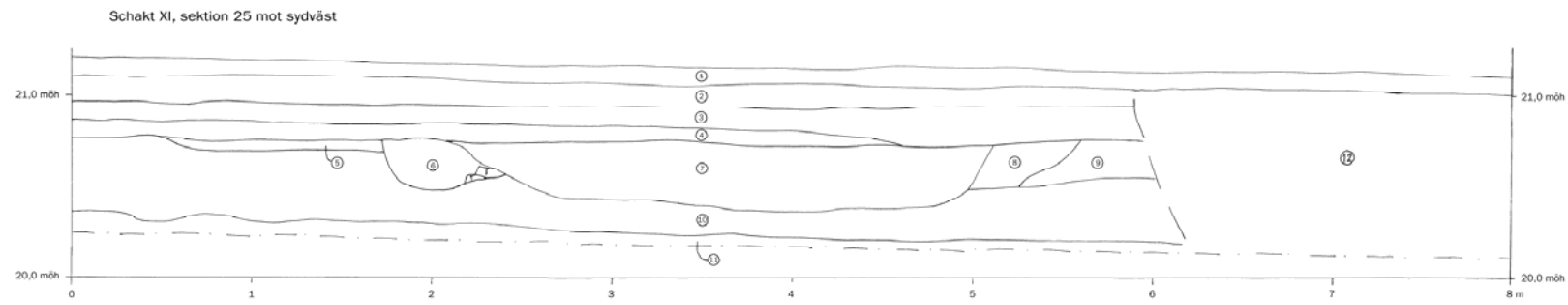
Schakt XI, sektion 22. Lagerbeskrivning: 1. Asfalt, 2. Makadam, 3. Sand, 4. Kullerstenspackning (ca 0,05-0,10 m stora stenar) i brun, något lerig sand med tegel och bruk, 5. Brun, humös sand med bl a tegelkross och bruk, 6. Brun sand, 7. Brun sand med bruk, tegel m m, 8. Mörkbrun, myllig sand, 9. Rödbrun sand.

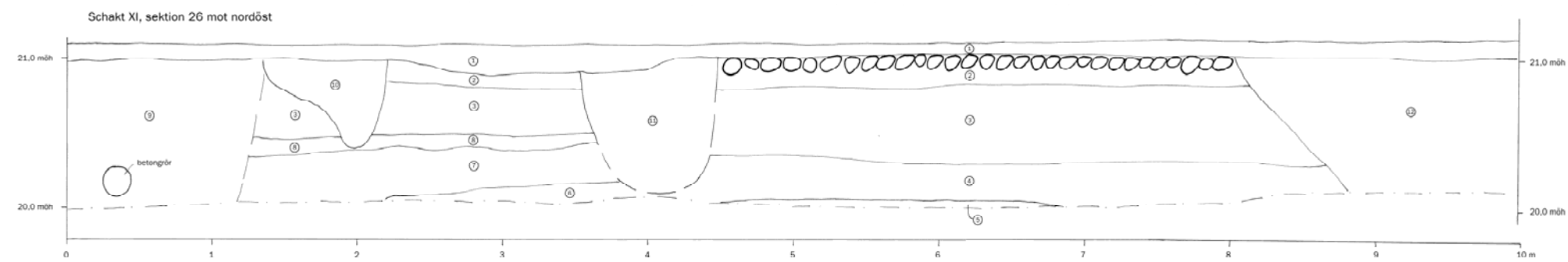
Schakt XI, sektion 23. Lagerbeskrivning: 1. Asfalt, 2. Makadam ner till 0,2-0,25 m under asfalten, därunder ljust brun sand, 3. Brunsvart, sotig sand, 4. Brun sand, 5. Grå lera, något grönaktig, sandig (fruset), 6. Brun sandlins, 7. Brun lera, 8. Gråbrun, möjligen något humös lera (fruset), 9. Ljust rödbrun lera, 10. Lera och sand med tegel och sten (fruset), 11. Grus och sand med enstaka djurben. 10 och 11 utgör tillsammans fyllningen i en nedgrävning vars begränsningar var svåra att se eftersom sektionen var frusen vid dokumentationstillfället.

Schakt XI, sektion 24. Lagerbeskrivning: 1. Asfalt, 2. Makadam? (fruset), 3. Sand, murbruk, tegel, grus och någon sten. rasmassor (fruset), 4. Sand, 5. Rödbrun sand med någon sten och tegelbit, 6. Mörkt brun, något humös sand med något barkfnyk, 7. Brun sand med tegelfnyk och enstaka stenar, 8. Tegel och brun sand, något murbruk och sten. Rasmassor, 9. Brun sand med inslag av rundade stenar och lite tegel, likt 17, 10. Ljust brun, fin sand (och bruk?), någon tegelbit, något stänk av murbruk och trä/bark, 11. Brun sand med tegelbitar, grus och bruk. Rasmassor, 12. Mörkbrun, humös sand med tegelflis. En bit grönt fönsterglas (ej tillvarataget), 13. Brun sand, någon tegelflisa, 14. Gulbrun sand, 15. Brun sand med bl a rena lerfläckar, bruk, grus och någon tegelbit (fruset), 16. Som 11, 17. Som 16, 18. Gråbrun, möjligen något humös lera (fruset). Motsvarar 8 i sektion 23, 19. Ljust rödbrun lera. Motsvarar 9 i sektion 23, 20. Brunsvart, sotig sand. Motsvarar 3 i sektion 23, 21. Brun lera. Motsvarar 7 i sektion 23, 22. Ledningsschakt, 23. Ledningsschakt.

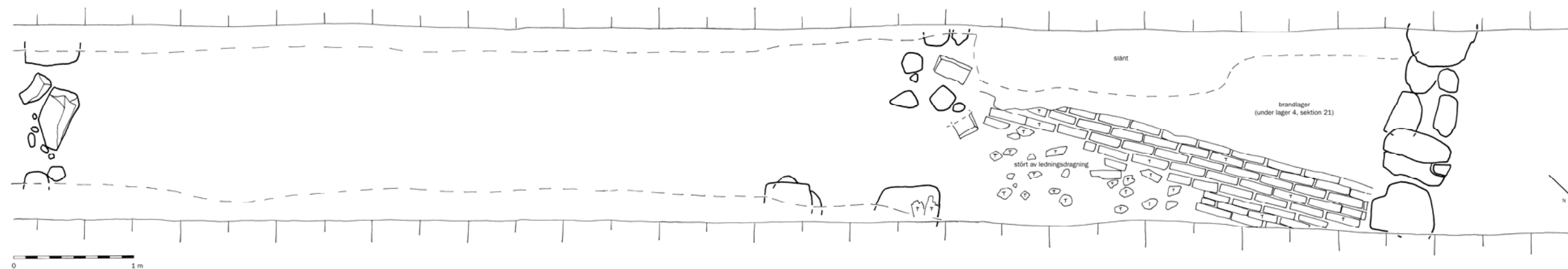

Schakt XI, sektion 25. Lagerbeskrivning: 1. Asfalt, 2. Makadam, 3. Brun sand, 4. Gråbrun sand med tegelbitar och murbruksstänk, 5. Ljust brunt. Sand, murbruk och tegelfnas, 6. Gråvitt murbruk, undre delen något sandblandad. Tegelbitar i norra kanten. Del av spisröse?, 7. Tegel (stora bitar), murbruk och lite sand. Kompakt raseringslager, 8. Gråvitt murbruk och brun sand, 9. Brunt, sand och grus, 10. Brun sand med grus och tegelfnas. Något murbruksstänk, 11. Mörkt brungrå, lerig och sotig sand med inslag av tegelflis, enstaka kolfnyk och någon bit taktegel. Något siltigt?, 12. sand, grus, någon sten, asfaltsbitar m m. Störning.

Schakt XI, sektion 26. Lagerbeskrivning: 1. Asfalt, 2. Brun sand, 3. Brun sand med tegelbitar, något murbruksstänk, enstaka stenar och ställvis stora tegelbitar, 4. Mörkt brungrå, lerig (?) och sandig silt. Sotigt och humöst. Inslag av tegelbitar, något murbruksstänk och något kolfnyk, 5. Gråvitt murbruk (eller aska?), 6. Grus (orörd markyta?), 7. Svart-gråsvart-brunt. Som 3 men betydligt mer kol och fler tegelbitar, 8. Sand?, 9. Störning, ledningsschakt 10. Grus, störning, 11. Störning, ledningsschakt, 12. Grus, sten, tegelbitar, asfaltsbitar m m. Störning.

Bilaga 4 – planritning schakt XI

Lägesplan se figur 19. Skala 1:40.